

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Rumburská vzpoura a ohlas na ni v české historiografii a kultuře

Tomáš Richter

Bakalářská práce

2008

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Katedra historických věd
Akademický rok: 2006/2007

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Tomáš RICHTER**

Studijní program: **B7105 Historické vědy**

Studijní obor: **Kulturní dějiny**

Název tématu: **Rumburská vzpoura a ohlas na ni v české historiografii
a kultuře**

Z á s a d y   p r o   v y p r a c o v á n í :

Tomáš Richter prostuduje příslušné prameny ve Vojenském ústředním archívu Praha a Státním okresním archívu Děčín, literaturu a tisk, a na tomto základě zpracuje nejen analýzu vojenské vzpoury v Rumburku v květnu 1918, ale především rozsáhlé hodnocení toho, jak na tuto událost nahlížela věda a publicistika od roku 1918 až do současnosti.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

FIALA, Jan, Rumburská vzpoura, Praha 1953.

MAREK, Jindřich, Pod císařskou šibenicí: Čeští vojáci na křižovatkách r. 1918, Cheb 2005.

MYŠKOVÁ, Jana, Rumburská vzpoura, Ústí nad Labem 1978.

PÁLA, František, Vzpoura rumburská: Vzpomínky očitého svědka na vzpouru českého zeměbraneckého pluku č. 7 z Plzně v květnu r. 1918, 4 měsíce před osvobozením národa, Praha 1920.

SLABÝ, Antonín, Rumburští mučedníci, Praha 1934.

Dobový tisk

Vojenský ústřední archív v Praze

Vedoucí bakalářské práce:

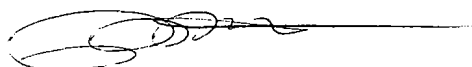
doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.
Katedra historických věd

Datum zadání bakalářské práce:

30. dubna 2007

Termín odevzdání bakalářské práce:

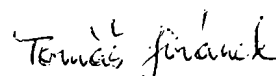
31. března 2008

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.

děkan

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.

vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2007

SOUHRN

Tato práce se zabývá významnou a často rozebíranou událostí národních dějin 1. světové války – tzv. rumburskou vzpourou. Práce se zaměřuje především na to, jak se v průběhu 20. a počátku 21. století znatelně měnil názor na tuto historickou událost. Bakalářská práce je zpracována na základě studia nepublikovaných pramenů, literatury, tisku a dalších relevantních zdrojů.

KLÍČOVÁ SLOVA

vojenské dějiny, 1. světová válka, rumburská vzpoura, pozdější reflexe události

TITLE

The Military Insurrection in Rumburk and its Response in Czech Historical Science and Culture

ABSTRACT

This work deals with an important and also very often discussed event of our national history – the military insurrection in Rumburk. The bachelor work is focusing on turning point of opinion at this event during 20th century and in the early 21st century. The bachelor work is based on studying of the unpublished sources, literature, press and other important sources.

KEYWORDS

military history, World War I., the military insurrection in Rumburk, later reception

OBSAH

I.	ÚVOD	1
II.	STRUČNÝ POPIS UDÁLOSTÍ VZPOURY.....	3
III.	RUMBURSKÁ VZPOURA V ODBORNÉ LITERATUŘE	5
III/1	<i>Vybraná literatura k rumburské vzpouře z doby 1. republiky.....</i>	5
III/2	<i>Literatura k tématu z období let 1948- 1989.....</i>	8
III/3	<i>Literatura o rumburské vzpouře po r. 1989.....</i>	18
III/4	<i>Literatura pojednávající o vzpouře v širším kontextu.....</i>	22
IV.	RUMBURSKÁ VZPOURA V KRÁSNÉ LITERATUŘE A FILMU...	25
IV/1	<i>Vzpouře v beletrii .....</i>	25
IV/2	<i>Film a román Hvězda zvaná Pelyněk.....</i>	29
V.	ROZBOR REFLEXE RUMBURSKÉ REBELIE V TISKU.....	33
V/1	<i>Rumburská vzpoura v celostátním tisku.....</i>	33
V/2	<i>Zmínky v regionálním tisku.....</i>	40
VI.	DALŠÍ PRAMENY.....	43
VI/1	<i>Rozbor pramenů z Vojenského ústředního archívu v Praze.....</i>	43
VI/2	<i>Rozbor pramenů sekundární povahy (Okresní muzeum v Děčíně) ...</i>	50
VII.	ZÁVĚR	53
VIII.	POZNÁMKY	55
IX.	PRAMENY A LITERATURA.....	58
X.	PŘÍLOHY.....	64
XI.	RESUMÉ (anglicky)	

I. ÚVOD

Rumburská vzpoura- 21. květen 1918 a události bezprostředně následující- to je pojem, který toho již dnes české veřejnosti příliš mnoho neříká, pokud se lidé nezajímají o historii nebo pokud nemají k tomuto regionu vztah. Sporadické pojednání o této události můžeme sice nalézt v učebnicích středoškolského dějepisu, ale to je jen chabá náplast pro událost takového významu. Ano, jedná se sice o dějinnou událost „pouze“ regionálního významu, ale je třeba si uvědomit, že se i přes tuto regionální omezenost a neúspěch tohoto povstání se přeci jen jednalo o největší vojenské vystoupení proti rakousko- uherské vojenské moci za 1.sv. války. I když byly cíle vůdců vzpoury v podstatě velmi naivní (což pramenilo z jejich zoufalosti), přesto toto povstání vzbudilo již u současníků ohromný zájem a ten se ještě zvyšoval po vzniku samostatného Československa, kdy se stávaly tradicí oslavy (především kulatých) výročí Rumburské vzpoury. Tyto oslavy se konaly s velkou pompou a za účasti významných představitelů státní moci i vojenských složek, a především za minulého režimu často sloužily k demagogické argumentaci tehdejší vládní moci. Rumburská vzpoura se bohužel nestala předmětem seriózního historického bádání, ale dá se říci, že komunistická historiografie velice zásadně překroutila význam této události k obrazu svému a samozřejmě ji učinila poplatnou tehdejšímu režimu. V literatuře a dobovém tisku, vznikajícím u příležitosti výročí, byla vzpoura zneužita jako nástroj boje komunistické ideologie proti kapitalismu (představované jak starým mocnářstvím rakousko-uherským, tak předmnichovskou republikou). Tato práce je tedy jakousi sondou, která má za cíl prozkoumat to, jak byla rumburská vzpoura interpretována soudobou literaturou (a to jak odbornou historickou, tak částečně beletrií), médií (převážně na základě rozboru reflexe události v tisku vztahujícím se k různým pozdějším výročím, ale třeba i v podobě jednoho poměrně známého filmu) a okrajově také soudobými prameny archivní/ muzejní povahy (za badatelským účelem jsem navštívil Vojenský ústřední archiv v Praze, kde jsem prostudoval zdejší fond MNO a seznámil se tak např. se vzpomínkami účastníků a pamětníků vzpoury nebo nařízeními prvorepublikových ministerstev ohledně postoje státu k pozůstalým po obětech vzpoury atd.; dále jsem prostudoval materiály Národního archivu v Praze, Státního archivu v Děčíně a také pochopitelně rumburské pobočky Okresního muzea v Děčíně, kde jsem také získal dílčí poznatky). Toto dílo si klade za cíl komplexní analýzu toho, jakým způsobem bylo na rumburskou vzpouru nahlíženo od roku 1918 až do současnosti a ukázat, jak lze tolika

rozdílnými přístupy interpretovat (a v určitých případech i, bohužel, desinterpretovat) zdánlivě jasnou událost. V následujících řádcích stručně líčím průběh celé události, mnohokrát popsany v mnoha publikacích, poté se ale ve zbytku práce zaměřím na důsledný rozbor náhledu na rumburskou vzpuru 1918.

II.STRUČNÝ POPIS UDÁLOSTÍ VZPOURY

Rumburská vzpoura vypukla dne 21.5. 1918 na nádvoří bývalé chlapecké školy v Rumburku. Tehdy nastoupili vojáci 3. setniny 7. střeleckého (dříve zeměbranceckého) pluku, povětšinou doplňovaného vojáky z Plzeňska, v 6 hodin ráno proti rozkazu svých nadřízených v plné výzbroji. Jednalo se o 71 vojáků, označovaných jako „navrátilci“ nebo německy taky „heimkeři“¹, kteří upadli do zajetí na východní frontě a po podepsání Brest- litevského míru byli vráceni císařské armádě. Ta se z nich pak opět pomocí nevidaného drilu a šikanování pokusila znovu vytvořit vzorné vojáky podle svých představ. Otřesné podmínky pak vedly k tomu, že pohár jejich trpělivosti přetekl a došlo k otevřené vzpouře. Za vůdce vzpoury jsou obvykle považováni především voják František Noha, minulým režimem oceňovaný a až téměř zbožňovaný zastánce bolševických idejí, jeho přítel Vojtěch Kovář a také jediný poddůstojník, který se přidal ke vzpouře- desátník- aspirant Vodička. Vojáci obsadili většinu strategických míst ve městě a okolí a získali na svou stranu dalších zhruba 1000 vojáků pobývajících ve městě. Cílem vzbouřenců (kteří vzpouru připravovali již několik měsíců a podle některých dohadů měli svůj tajný výbor v čele s Nohou) bylo táhnout přes Nový Bor na Českou Lípou a Mladou Boleslav a poté na Prahu s cílem ukončit válku. Díky telegrafnímu spojení se však podařilo před vzbouřenci varovat armádní velitelství v Litoměřicích a to tak mohlo podniknout rozsáhlá protiopatření . Výsledek vzpoury byl navíc předem ohrožen tím, že se vojáci rozhodli nezapojit do své věci civilisty a nepoužili také vlakovou dopravu, ačkoliv se jim podařilo obsadit nádraží v Rumburku a v Krásné Lípě dokonce obsadili vlak, který ovšem k přepravě využila jen malá skupinka vzbouřenců, zatímco zbytek se pohyboval pěšky. U Nového Boru se sice povstalcům podařilo ještě porazit jednotky pohraničních myslivců, nicméně u Chotovického vrchu u České Lípy došlo ve večerních hodinách k závěrečnému střetnutí vzbouřenců s předem připravenou přesilou c.-k- armády. Na porážce Nohy a jeho spolubojovníků se paradoxně podíleli i vojáci 18. pěšího pluku z Hradce Králové, se kterými Noha původně počítal , že se k němu připojí k tažení na Prahu. Během jediného dne byla kolem 9. hodiny večerní vzpoura zlikvidována a kolem 400 vojáků se vzdalo, další stovky uprchnuvších rebelů byli rakousko- uherskými vojenskými a policejními složkami pochytáni během následujících týdnů. V Rumburku a Novém Boru pak zasedaly vojenské soudy, ty odsoudily v Rumburku 3 vůdce povstání- Nohu, Vodičku a Vojtěcha

Kováře, a v Novém Boru dalších 7 vojáků k trestu smrti zastřelením. Na 560 nebohých vojáků pak bylo odsouzeno k několikaletému žaláři v Terezíně, ze kterého byli vysvobozeni až po vzniku Československé republiky.

Tolik k vyličení této historické události - v následujících kapitolách se pokusím na základě prostudovaných pramenů interpretovat, jak se na celou událost dívaly celé generace historiků, politiků, novinářů a jak na ní také vzpomínala ta generace, která ji pamatovala, v případě několika jedinců zažila na vlastní kůži. Hodnocení vzpoury ze strany první republiky je také poněkud nejasné a nepřehledné. Klíčovým materiálem pro mne kromě vlastní literatury v případě 20. a 30. let (a stejně pro jakéhokoliv jiného zájemce) byly prameny z Vojenského ústředního archivu, které aspoň částečně poodhalují tajemství postoje první republiky k události. Jak jsem však již zmínil, komunisté použili a zneužili vzpouru jako prostředek k boji proti kapitalistické první republice. Podle komunistů byla tradice rumburské vzpoury i předmnichovskou „ Masarykovou“ republikou dodržována a ctěna, protože byla hluboce zakořeněna v národním povědomí. A právě národní faktor rumburské vzpoury byl tím prvkem, kvůli kterému nemohla být (podle komunistů) republikou přehlížena. Buržoazní republika se podle nich musela k rumburské vzpouře hlásit především kvůli jejím jasně demokratickým, protirakouským a protiválečným idejím, snažila se však nepřiznávat k bolševickému smýšlení Nohy a ostatních navrátilců a spojitosti rumburské vzpoury a Velké říjnové socialistické revoluce. Tato tvrzení jsou sice pravděpodobně součástí komunistické demagogické rétoriky a jejich snahy o pošpinění předmnichovského státu, ale objektivního hodnocení se již asi nedobereme. Jak se dále zmíním, spojování rumburské vzpoury a VŘSR se pak za komunismu stalo velmi populárním a velice přehnaným , nicméně obavy představitelů první republiky z bolševického vlivu na Nohu a další účastníky vzpoury tu jistě být mohly a do jisté míry asi byly, byť se určitě nejednalo o oficiální postoj tehdejších vládních garnitur, jak tvrdili pozdější komunističtí badatelé. Postoje současné badatelské obce a laické veřejnosti k rumburské vzpouře jsou po r. 1990 také velice rozporné, jak v práci dále rozvíjím. Faktem je, že současná česká populace, která pamatuje vzpouru ze školních lavic, jí byla poněkud „ přesycena“ a považuje ji tak trochu za součást ideologické demagogie minulého režimu. Současné vědecké bádání situaci také příliš neusnadňuje, tématu se po r. 1990 obšírněji věnovala pouze jedna publikace a postoje historiografie a žurnalistiky jsou stále dosti nejasné a nevyhraněné.

III. RUMBURSKÁ VZPOURA V ODBORNÉ LITERATUŘE

Studium odborné literatury k tématu bylo naprosto stěžejní pro napsání této bakalářské práce. O rumburské vzpouře se v knihách psalo velice často, a to nejen v samostatných tématických monografiích (jimž se věnuji ve třech prvních podkapitolách této části), ale najdeme i větší kapitoly či menší zmínky věnované tomuto v tématu v odborných knihách, které se zabývají širší problematikou, jako je např. 1. světová válka, rozklad rakousko - uherské armády či projevy odporu českého národa proti válečnému běsnění (o těchto knihách pojednává 4. podkapitola).

III/1 *Vybraná literatura k rumburské vzpouře z doby první republiky*

Felix Adam Vondruška ², profesor chemie na plzeňské reálce, ale též publicista, spisovatel a literární kritik, byl učitelem Stanka Vodičky a osobou jemu blízkou. Není proto divu, že po vzniku Československa napsal hned několik publikací o vzpouře 7. Střeleckého pluku v Rumburku, pochopitelně se zvláštním, někdy až přehnaným, důrazem na zásluhy jeho bývalého žáka. Je známo, že profesor Vondruška měl ke svému studentovi více než kladný vztah- cenil si jeho inteligence, na poměry, z nichž vzešel, také nevídaného rozhledu, a také jeho vlastenectví. Ve svém hodnocení jeho děl bych se proto chtěl nechtěl musím shodnout s názory komunistických autorů o rumburské vzpouře, kteří Vondruškovi vytýkali jeho „ neobjektivnost“ (ze strany marxistických autorů je použití tohoto výrazu krajně nevhodné) ve smyslu přílišného zaměření se na osobu S. Vodičky a jeho významu v celé události. Vondruškovy knížky jsou tak jakýmsi protipólem prací komunistických pisatelů, kteří zase vyzdvihovaly naopak význam „ bolševika“ Nohy a jiných navrátilců z Ruska, a tím pádem zanedbali objektivní analýzu události jako celku. Roku 1920 napsal Vondruška knihu věnovanou svému bývalému žákovi s názvem *Stanko Vodička, Vůdce rumburské vzpoury* ³. Profesor Vondruška si skutečně svého zesnulého žáka nemohl vynachválit, a práce tak místy skutečně nabírá charakter až dotěrně oslavného dílka na osobu Stanka Vodičky. Vondruška v knize popisuje svůj vztah s Vodičkou, který se v průběhu let, kdy byl Vondruškovým žákem, stal jeho osobním přítelem (Vondruška dokonce uvádí, cituji: „ ... že se mezi námi vyvinulo během let upřímné přátelství, poměr bratra k bratru staršímu“). Vondruškova práce skutečně působí jako óda na počest Stanka Vodičky, učitel svého žáka místy až příliš heroizuje a objektivita vyprávění tím pádem není příliš velká. Autor se nezaměřil jen na životopis Stanka Vodičky, kde pojednává o Vodičkově mládí a jeho intelektuálních rysech a

pacifisticko- náboženském smýšlení, jeho snaze dostat se do ruského zajetí či příchodu do Rumburku. Ve svém díle totiž rozebírá i průběh rumburské vzpoury, její příčiny a důsledky, podrobně se zabývá soudním procesem, jakož i osudy dalších vůdců rebelie, tedy nejen Vodičky, ale především F. Nohy a V. Kováře. Paradoxní je, že je Vondruška v této knize, která by měla být pojednáním o životě Stanka Vodičky, mnohem obsáhlejší a zachází více do detailů než ve své další souhrnné práci o vzpouře, o 4 roky mladší knize *Za svobodu*. Autor při psaní této knížky vycházel z rozhovorů s přímými účastníky vzpoury a z informací získaných od pozůstalých. Zajímavé je autorovo originální hodnocení významu vzpoury a především její členění. Nikde v historiografické literatuře se nesetkáme s názorem, že vzpoura byla členěna do fází, a to podle jejich charakteru. První fází byla podle něj hladová revoluce, jejíž vůdčí osobností byl Noha. Nohovu ruskou minulost sice autor připomíná, ale nepřikládá jí velký význam, a jeho údajné levicové ideály (ve formě vyprávění dalším vojákům o událostech v Rusku) v této fázi měly jen částečný motivační charakter. Druhá fáze vzpoury měla podle Vondrušky politický charakter. Lze si představit, že komunistickým historikům se později příliš nezamlouvalo autorovo pasování Vodičky do role nejen intelektuálního, ale i politického vůdce vzpoury (místo, které komunistická historická věda vyhradila Nohovi), který v této druhé fázi vzpoury převzal iniciativu, byť Nohovu roli ani v této části rebelie Vondruška nezmenšuje. Vondruškovo líčení významu Vodičkova velení dosahuje místy až absurdních rozměrů, když hovoří o „ Vodičkově štábu“ či „ jeho vojích“. Příčiny porážky autor nerozebírá a pouze konstatuje, že Vodičkovy pacifistické ideje se bohužel minuly účinkem a tváří v tvář nepřátelským jednotkám, tvořeným z velké části českými krajany, rumburští vzbouřenci svůj boj prohráli. Za zmínku myslím také stojí, že profesor Vondruška v této práci komentuje a kritizuje přístup mladé republiky ke vzpouře. Nepřichází s argumenty o „ záměrné eliminaci revolučních kořenů“ vzpoury jako pozdější socialističtí autoři (připomínám, že se psal rok 1920), nicméně je k první republice kritický, protože podle něj tehdy ještě hrdinství rumburských vzbouřenců nebylo národu příliš známé, na rozdíl od hrdinství legionářů a dalších příslušníků odboje.

Z roku 1924 pochází Vondruškova další práce o rumburské rebelii, opět spojená především s autorovým zájmem o vylíčení zásluh jeho zesnulého žáka a přítele S. Vodičky, s názvem *Za svobodu* ⁴ (práce má podtitul *Věnováno památce rumburských mučedníků*). Při líčení samotných událostí květnových dní roku 1918 se autor v této knize v podstatě drží známých faktů, které ovšem podává až v příliš zhuštěné podobě. Klade důraz na hladové příčiny

vzpoury, ale nezapírá ani politické, konkrétně pacifistické pohnutky především S. Vodičky (které v autorově podání vyznívají až neskutečně naivně). O průběhu samotné události se čtenář tedy příliš detailů a zajímavostí nedoví, za to o osobě jednoho z jejích vůdců- shodou okolností autora bývalého oblíbeného žáka se dovídáme podrobností spoustu. Vondruška nezapřel své povolání a poslání středoškolského učitele a vzdělance a kniha tak vyniká skutečně krásným, dnes již ale velmi archaickým jazykem. Na druhou stranu musím říct, že forma v tomto případě skutečně převyšuje obsah, a autorovo skoro až romantické pojetí vyprávění nemůže vyrovnat spíše nižší kvalitu interpretace události. Jak jsem již zmínil, samotná událost je podána ve velice strohém a až příliš okleštěném pojetí, Vondruška sice (na rozdíl od pozdějších autorů) fakta nepřekrucuje, ale je prostě až příliš stručný a nepouští se do hlubšího hodnocení. Ani v této své práci nezatajuje levicové zkušenosti Františka Nohy a dalších navrátilců a akceptuje jejich zážitky z bolševické revoluce , ale na druhou stranu je taky příliš moc nezdurazňuje a nerozvíjí je. Tady bych si dovolil malou odbočku ohledně přístupu Masarykovy „ buržoazní“ republiky ke vzpouře. Autor práce radikálním levičákem- rozhodně ne bolševického typu- podle mého soudu, na základě četby jeho prací, nebyl. Jak v této práci rozvádím, komunisté obviňovali 1. republiku z macešského přístupu ke vzpouře, která pramenila z obavy jejích představitelů z provázanosti této události s bolševismem, a tito představitelé předmnichovské republiky se proto snažili tyto spojitosti (podle komunistů) tajit. To, že spíše nelevicový autor ve své práci tyto vazby navrátilců v rumburské posádce na bolševismus nepopírá, nahrávalo poměrně dost do karet pozdějším marxistickým historikům. Měli tak další argument pro svá tvrzení o diskriminaci vzpoury a jejího odkazu prvorepublikovými elitami, a to argument dokonce získaný od autora nepatřícího do jejich „ tábora“ ... Nyní bych se ale rád vrátil zpět k hodnocení Vondruškovy knihy. To, že Vondruška ve své práci nezamlčuje historii navrátilců v 7. Střeleckém pluku , je možná příčinou toho, proč jsou jeho knihy citovány bolševickými autory počínaje J. Fialou , který mu ale, jak v této bakalářské práci zmiňuji, vyčítal jeho zaměření na osobnost S. Vodičky , a tím pádem nedostatečnou analýzu tématu jako celku (s čímž musím bohužel souhlasit) . Nedostatečná práce s pramennou základnou, neschopnost autora jít do hloubky podstatných skutečností a v neposlední řadě taky jasná citová vazba autora k Vodičkovi (a z toho pramenící neobjektivnost) jsou hlavními mínusy této knihy. Vondruškovy práce bych tak, i přesto, že jsou jedněmi z mála děl napsaných za první republiky, a i přesto, že na rozdíl od

komunistické literatury o vzpouře, nejsou deformovány ideologicky, rozhodně nedoporučil jako komplexní a solidní prameny k tématu rumburské vzpoury.

Obecně můžeme tvrdit, že obvykle nenajdeme lepšího pramene pro poznání historické události než vzpomínek jejích svědků. V případě knížky očitého svědka vzpoury, novoborského brusiče skla a angažovaného sociálního demokrata Františka Pály⁵ z r. 1920 s názvem *Vzpouřa rumburská*⁶ (s podtitulem *Vzpomínky očitého svědka na vzpouru českého zeměbraneckého pluku č. 7 z Plzně v květnu r. 1918, čtyři měsíce před osvobozením českého národa*), tomu tak ale rozhodně není. Pála byl svědkem poslední fáze rumburské vzpoury, procesu se vzbouřenci v Novém Boru, jejich následné popravy a dopadů vzpoury na život ve městě. Ze čtení jeho knihy je očividné, že příčiny a souvislosti vzpoury znal jen povrchně a z doslechu a jeho faktografické znalosti nejsou přesvědčivé. Najdeme zde dokonce i několik vyložených faktografických chyb (např. opakovaně tvrdí, že v Boru bylo ke smrti odsouzeno 20 mladíků, z nichž na sedmi byl trest vykonán, samozřejmě to není pravda, neboť jich bylo 21). Jeho výklad především událostí kolem vypuknutí vzpoury je chaotický, začíná líčením strádání a utrpení navrátilců do c.-k. armády obecně, a poté poněkud nesystematicky přeskakuje k vyprávění příběhu vojáků 7. Zeměbraneckého pluku. Rebelii samotnou líčí velmi povrchně, spíše se zabývá nedůstojným a zrádným chováním potlačovatelů vzpoury v čele s Fliborem a českých vojáků, kteří pozvedli zbraně proti svým bratřím. Pála se také překvapivě vůbec nezabývá konkrétními osobnostmi mezi vůdci povstání, Nohu, Vodičku a Kováře pouze jmenuje jako 3 aktéry vzpoury popravené v Rumburku. Z textu také vyplývá, že jeho znalosti rumburských událostí nebyly velké, proto kladl větší důraz na vyličení soudního procesu a poprav v Boru a také sporu české menšiny a německé většiny v Novém Boru o místa odpočinku rebelů v posledních měsících války a po vzniku samostatného Československa. V tomto sporu ostatně Pála, stejně jako ve všech dalších významných událostech spojených s připomínáním tradice rumburské vzpoury v Novém Boru v 1. polovině 20. let, sehrál velice významnou a aktivní roli a v této práci ho proto ještě zmíním.⁷

III/2 *Literatura k tématu z období let 1945 - 1989*

Literatura k tématu rumburské vzpoury je v tomto časovém úseku, tzn. mezi léty 1948- 1990, vzhledem k délce tohoto období neobsáhlejší. Monografie k tématu začaly vycházet od

počátku 50. Let a klíčovou roli sehrála publikace Jana Fialy *Rumburská vzpoura*⁸ z roku 1953, která se stala jakýmsi vzorem pro jeho další pokračovatele. Přístup autorů z doby minulého režimu rozebírám v jednotlivých případech, musím však předem konstatovat, že marxistické hodnocení vzpoury bylo opravdu nešťastné a způsobilo vytvoření jistých mýtů a dezinformací. Tyto mýty přežily pád totalitního režimu a bohužel ovlivňují přístup laické veřejnosti (a někdy i bohužel přístup odborné obce) k rumburské vzpouře dodnes (většina za minulého režimu vystudovaných absolventů hodin dějepisu se přeci jen dívá na vzpouru jako na jakýsi symbol či „ přežitek“ komunistické éry). Pro lepší přehlednost se pokusím literaturu z let 1948-1990 vztahující se k rumburské rebelii zhodnotit chronologicky.

Mezi publikacemi o rumburské vzpouře, vydanými za minulého režimu, má bezesporu nejvýznamnější postavení kniha historika J. Fialy *Rumburská vzpoura* z r. 1953. Její vliv na budoucí bádání na téma vzpoury 7. Střeleckého pluku je obrovský, mohu odpovědně říct, že pokud existuje jeden jediný pramen, který každý autor jakéhokoliv pojednání o této rebelii cituje, je jím právě Fialova kniha. Myslím si , že toto má jasné své opodstatnění – rumburská vzpoura byla událostí komunisty v podstatě ideologicky zneužitou a bylo potřeba napsat jakousi „ vzorovou“, ideologicky poplatnou publikaci vztahující se k tématu, která by sloužila jako inspirace a příručka pro další autory, kteří by se tématem zabývali. Fialova kniha v podstatě určila směr bádání na dalších 40 let a stanovila jisté mantinely, v nichž se měli autoři pohybovat. Je třeba říci, že takřka všechny práce vztahující se k rumburské vzpouře napsané v letech 1948-1989 byly ideologicky deformovány a jejich odborná fundovanost je tím pádem mizivá, nicméně Fialova práce „ nasadila laťku“ skutečně vysoko- popravdě musím říci, že ze všech zmíněných publikací v této bakalářské práci je tato kniha nejvíce ortodoxní a ideologicky zneužitou prací k tématu. Její extrémně ideologický podtext byl sice významnou inspirací pro všechny další režimu poplatné autory, je však třeba říci, že právě tato její ideologická poplatnost v kombinaci s autorovými častými faktografickými nepřesnostmi se v období uvolněnější atmosféry 60. let staly terčem (spíše jemnější a taktní) kritiky ze strany některých Fialových následovníků⁹. Právem tato kniha pak sloužila jako hlavní pramen a zdroj inspirace pro autory komunistické éry , kteří museli (a možná chtěli) psát o vzpouře stylem nastíněným v této knize.

Vlastnímu textu členěnému do kapitol předchází úvodní báseň, kterou napsal Milan Jariš. Tyto verše stojí za to okomentovat, v žádném případě se sice nejedná o hodnotnou poezii,

nicméně mě jako čtenáře poměrně pobavily svou „uvědomělostí“. Báseň začíná na místě, kde vzpoura pro své vůdce skončila- na rumburském hřbitově. Básník čtenáře provází celou událostí a místy s ní spojenými- a nezapomíná při tom situaci řádně vybarvit podle svého přesvědčení. Některé verše vsazené do úst rumburským povstalcům zní skutečně velice pateticky, autor básně se sice částečně pokusil o lyrické vyjádření skutečností (popis přírody, vyličení statečných povah hrdinů), na druhé straně se však neubránil jmenování konkrétních osob a míst a v závěru dokonce vyzdvihuje význam příchodu dělnického prezidenta Klementa Gottwalda na Hrad pro obnovení tradice rumburské vzpoury! V úvodní části vlastního textu rozebírá autor práce Jan Fiala boj imperialismu a socialismu na pozadí 1. Světové války a vliv VŘSR na rozpad Rakouska- Uherska a vznik ČSR. Vyzdvihuje mírové snahy ruských bolševiků a naopak se navází do sociálně- demokratických stran sdružených v II. Internacionále, které svým pravicovým postojem a podporou válečného úsilí v jednotlivých zemích zradily dělnické ideály a ponechaly tím pádem proletariát v jeho boji osamocen. Dále zde rozvádí své teze o tom, že československá buržoazie , která se po vzniku republiky chopila moci byla stejnou kapitalistickou vrstvou (pouze v novém republikovém kabátě) , která už za dob starého mocnářství „ vykořisťovala“ dělnictvo, a tato buržoazie tím pádem potlačovala jakýkoli zájem o tradici rumburské vzpoury v meziválečném období. Ve vyličení vzpoury samotné se autor nejprve zaměřuje na známá fakta o příčinách vzpoury (snížení potravinových přidělů, arogantní chování důstojnictva atd.). Fiala je možná také prvním autorem (vzhledem k tomu, že tato kniha první větší práci knižního typu o vzpouře napsanou po komunistickém převratu z roku 1948) , který přišel s existencí onoho 19-ti členného organizačního výboru vzpoury pod vedením Františka Nohy, což je omyl, který se historickým bádáním táhl po celé komunistické období. Mýtus o tomto přípravného výboru pro aktivaci vzpoury byl natolik nedůvěryhodný, že dokonce již někteří přesvědčení komunističtí novináři jeho existenci zpochybňovali či dokonce odmítali. ¹⁰ Nebudu se zde zaobírat autorovým vztahem (poměrně jasným) k osobě vojína Nohy, zastavme se však u hodnocení Vodičky. Autor operuje s pojmem inteligence jakožto společenské vrstvy a Stanka Vodičku považuje právem za jejího zřejmě jediného zástupce v řadách rebelů. Vodička byl bezesporu intelektuálem a vzdělavcem, a ač nebyl vysokoškolsky vzdělán, své mezery si doplňoval intenzivním sebevzděláváním. Zajímavé je, že Fiala používá slov „inteligence“ a „intelektuálové“ ve více případech a významech, a to ne vždy lichotivých. To je také určitá známka toho, že komunisté tato slova zřejmě neradi používali, spatřovali v nich cosi

protirevolučního a protisocialistického, a tak i autor této knihy používá tyto výrazy (i v souvislosti s Vodičkou) velmi opatrně. Vodičku považuje za typického inteligenta počátku 20. Století, přičemž tvrdí, že většina pokrokových intelektuálů té doby vzešla z chudých, lidových poměrů. Výraz „ inteligence“ pak užívá i v jiných , méně lichotivých souvislostech, např. tvrdí, že to byla právě čs. inteligence mezi válkami (ztotožňuje ji s kapitalistickými vrstvami), jenž opovrhovala protiválečnou aktivitou dělnictva, mj. jejími stávkami, sabotážemi apod., a která také neměla nejmenší zájem na pěstování tradice památky rumburských rebelů. Za zmínku stojí také autorovo hodnocení Vodičkova zájmu o historii a s tím spojeného náboženského vyznání. Úsměvné může být z našeho pohledu především to, že Fiala „ schvaluje“ Stankovo správné zaměření se na dobu husitskou, jakožto symbol českého národního vzestupu a rovnostářství , méně však už oceňuje jeho přijetí evangelické víry. Autor poukazuje na to, že Vodička byl ve svém vzdělávání samouk a nikdo ho tedy nenaučil správně chápat příčiny souvislostí národních dějin, což bylo důvodem toho, že pod vlivem odkazu husitského hnutí a tradice Jednoty bratrské vstoupil do evangelické církve . Mezi řádky se tak můžeme dopídit toho, že Fiala v podstatě toto Vodičkovu životní rozhodnutí považoval za mylné (což není vzhledem k obecně známému postoji komunismu vůči křesťanským církvím nikterak překvapující). Neuvěřitelné se také zdá být autorovo tvrzení o tom, že Vodička po svém zatčení doslova „ zapíral“ svou vedoucí úlohu ve vzpouře a dokonce tvrdil, že byl k účasti v ní donucen „ bolševiky“ v řadách vojáků. Tuto zmínku můžeme brát jako další příklad toho, jak se komunističtí autoři (vědomi si toho, že Vodičkovy zásluhy přeci jen nejde přehlédnout a nezmínit) snažili přeci jen trochu snížit význam S. Vodičky ve vzpouře a na 1. místo mezi jejími vůdci dosadit „ bolševika“ Nohu.

Samotný autorův výklad průběhu rumburské rebelie není třeba nijak komentovat, pouze mě některé detaily mě zaujaly a rád bych je proto zmínil. Především, a to i přesto, že práce je jasně ideologicky zabarvená, mě překvapilo to, že autor se ve svém výkladu příčin vzpoury víceméně držel reálných faktů a kupodivu (na rozdíl od pozdějších autorů této éry) zdůrazňoval především skutečné důvody , které přiměly rumburské rebely povstat proti armádě- na 1. místě hlad, dále pak nevyplacený žold a dovolená, nikoli tedy důvody politické. Zajímavé pro mě také bylo to, jak se podle Fialy stavěly ke vzpouře v květnu r. 1918 jednotlivé skupiny obyvatel na území, kterým rebelové táhli- a to jak skupiny národnostní (Češi, Němci), tak třídní vrstvy (buržoazie a inteligence na straně jedné a lidové vrstvy v čele s proletáři na straně druhé) i politické strany (autor opět kritizuje sociální

demokracii za její příklon na stranu válečné buržoazie a zradu revolučních idejí). Autor klade důraz na internacionální charakter vzpoury- vojáky během jejich cesty k České Lípě podporovaly dobrovolně nejen prosté rodiny české, ale vzhledem k jasně německému charakteru regionu i rodiny německé. Tato teze o nadnárodním charakteru povstání přišla komunistům velice vhod- koneckonců stalinský komunismus byl, jak známo, do velké míry založen na mezinárodní sounáležitosti nižších vrstev. Co se týče postoje třídních vrstev ke vzpouře, zde Fiala pochopitelně poukazuje na širokou podporu rodin dělnických a rolnických a naopak zdůrazňuje „ proradnost“ českých politických elit a také kapitalistických vrstev obou národů.

Podle Jana Fialy byla vzpomínka na rumburskou vzpouru záměrně potlačována vládnoucími kruhy předmnichovské republiky a její žijící účastníci byli téměř perzekuováni tím, že nesměli obsazovat státní funkce a byla omezována i svoboda jejich shromažďování. Oslavy rumburské vzpoury také nebyly státní mocí podporovány, spíše naopak omezovány. Jaké byly skutečné postoje k tomuto problému ze strany představitelů 1. Republiky, můžeme dnes jen spekulovat a pravdy se již zřejmě nedopídíme. Velice kontroverzní je pak autorovo hodnocení jednotlivých ohlasů na rumburskou vzpouru v čs. beletrii mezi válkami. Fiala se zmiňuje např. o autorovi knihy „ Noha, plukovník zeleného kádru“ J. V. Rosůlkovi ¹⁰, který je podle něj příkladem „ přísluhovače buržoasním vládnoucím třídám“. Hovoří také o profesoru Vondruškovi, autorovi životopisných knížek o Stankovi Vodičkovi a jeho bývalém učiteli, přičemž oceňuje sice jeho snahu, ale současně jej haní za to, že se příliš zaměřil na Vodičkovu osobu a eliminoval roli ruských navrátilců. Vrcholem ideologické demagogie je pak zhodnocení povídkového souboru *Sedm hrobů* ¹¹ od národní umělkyně a přívrženky režimu Marie Majerové, která podle Fialy, doslovně cituji: „ Správně psala o rumburské vzpouře...“ . To, že autor hodnotí, kdo ze spisovatelů podle něj píše o tématu dobře a kdo naopak špatně a opovržením hodně, určuje sám jaký postoj je (podle daných dogmat) správný a jaký pomýlený, je myslím důkaz toho, že tehdejší literatura a vědecké bádání již naplno přišly o zbytky své svobody a byly pod přímou kontrolou státu. Závěrem tohoto hodnocení Fialovy práce musím tedy konstatovat, že toto dílo bylo naprosto zásadní (bohužel v negativním smyslu) pro další vývoj nazírání na vzpouru. Autor v podstatě načrtl osu, vytvořil jakýsi proud, po němž pak „ pluli“ jeho následovníci, kteří v podstatě nedělali nic jiného než to, že (až na výjimky) bezmyšlenkovitě opakovali daná dogmata a zásadním způsobem překroucená fakta (v některých případech od sebe dokonce doslovně opisovali). Za jednu z mála devíz této za

minulého režimu nejčastěji citované práce o rumburské rebelii považují grafické ztvárnění střetů mezi vzbuřenci a c.-k. armádou v podobě map, které jsou částí obrazové přílohy. Mapy jsou v případě literatury k rumburské vzpouře totiž spíše výjimkou.

Vincenc Mayer, někdejší ředitel zdravotnické školy v Rumburku, se intenzivně vzpourou zabýval. R. 1957 byla vydána jeho publikace s už na první pohled ideologicky a dobově zabarveným názvem *Revoluční tradice a vliv VŘSR v dějinách Rumburska* ¹². Název této knížky je poněkud směšný z toho důvodu, že popisuje vývoj regionu dokonce už od období raného středověku, tedy v době kdy o tradici nějakých bolševických myšlenek nemohla být ani náhodou řeč. Autor se v publikaci zabývá např. vývojem husitského hnutí v oblasti, existencí bosáckého hnutí v 1. polovině 19. století či angažovaností dělnictva ve 2. polovině tohoto století- čili událostmi nějakým způsobem související s rovnostářskými idejemi, ke kterým se komunismus hlásí. Rumburské vzpouře se p. Mayer věnoval jen krátce, na 2 stránkách, přesto ji ale- spolu s Varnsdorfskou stávkou z r. 1947- považoval za tu nejpokrokovější událost v historii Šluknovského výběžku. Mayer, jak je pro tuto dobu naprosto obvyklé, poukazuje na vzpuru jako na ideální příklad propojení Ruské revoluce s událostmi na našem území, které přispěly k zformování samostatného státu. Ve své práci se zabývá samozřejmě situací kolem navrátilců z ruské fronty(„ hajmkerů“ neboli „ heimkehrerů“), kteří povstání vyvolali, a neopomíná také nastínit život a smrt jeho hlavních protagonistů. František Noha (popisovaný jako chytrý chlapec z chudých vrstev se zájmem o divadlo) je samozřejmě považován za hlavního hrdinu události, a to pro své bolševické zapálení. Mayer zdůrazňuje nejen jeho zkušenosti s komunismem získané z dob ruského zajetí, ale také jeho napojení na dělnické hnutí v době jeho práce ve Škodovce. Už tam „ prozřel“ a jeho snem se stalo přebudování společnosti směrem ke spravedlivějšímu, socialistickému uspořádání. Zajímavá je citace, která hovoří za vše: „ .. Od mládí viděl a na vlastní kůži poznal nespravedlivý svět kapitalistické společnosti, od mládí přemýšlel, jak ji odstranit. Velká říjnová socialistická revoluce, kterou spatřil na vlastní oči jako válečný zajatec v Rusku, jemu, stejně jako miliónům ostatních pracujících, ukázala správnou cestu.“ Mayer poukazuje i na činnost onoho tajného výboru, sestávajícího z Nohy a jeho 18 spolupracovníků, kteří měli organizovat vzpuru v 7. střeleckém pluku. Onoho výboru, který je zřejmě jedním z velkých omylů většiny komunistických dějepisných prací o Rumburské vzpouře- výboru, který podle pramenné základny zřejmě vůbec neexistoval... Stanka Vodičku autor hodnotí jako intelektuálního obdivovatele českých dějin- především pak

husitských ideálů spravedlivé společnosti. Potrestání poražených rebelů rakousko-uherskou justicí považuje pak autor za příklad strachu imperiálních elit z myšlenek VŘSR.

O reportážní knížce z pera Václava Dědka vydané roku 1958 s názvem *Po stopách rumburské vzpoury*¹³ toho bohužel nemůžu říct nic moc lichotivého, ale na druhou stranu ani nic moc hanlivého. Práce, vydaná u příležitosti 40. Výročí vzpoury a 5 let po vydání „stěžejního“ díla J. Fialy, nepřináší nic nového, pokračuje ve vyjetých kolejích a její autor velice často zdůrazňuje kvality výše zmíněného J. Fialy. Dědek se v knize pokusil i o lyrický popis přírody a prostředí Rumburska a Novoborska.

Šestatřicetistránková práce s názvem *Rumburská vzpoura a současnost*¹⁴ byla vydána u příležitosti 55. výročí události r. 1918. Podílel se na ní kolektiv autorů ve složení Vincenc Mayer, B. Bardáč, T. Vtípil, J. Havlena a J. Pěčková. Jedná se spíše o krátkou informační brožuru, která měla poskytnout letmé seznámení s událostmi květnových dní roku 1918 běžnému obyvatelstvu. Mayer již o rumburské vzpouře psal v již zmíněné knížce *Revoluční tradice a vliv Velké říjnové socialistické revoluce v dějinách Rumburska*, a tak se úvodní kapitola *Rumburské vzpoury* příliš neliší od jeho předcházející práce. Zajímavější je 2. kapitola knihy s názvem *Stále živá tradice*, ve které autor rozebírá uctívání odkazu vzpoury 7. střeleckého pluku. Autor zde haní Masarykovu republiku za její macešský přístup ke vzpouře, neboť ji podle něj považovala za odezvu VŘSR, kterou buržoazie „smrtelně nenáviděla“. Argumentuje i tím, že se o vzpouře tehdy moc nevědělo a nesmělo mluvit, její oslavy a připomínání byly státní mocí mařeny a pozůstali po rumburských vzbouřencích měli dokonce problémy se získáním odškodnění od státu. Mayer dále zdůrazňuje (což je typické pro marxistickou historiografii), že rumburská vzpoura by zřejmě definitivně upadla v zapomnění nebýt aktivity dělnictva, které si její památku připomínalo a snažilo se o její zvěčnění- dokladem jsou především aktivity novoborských sklářů a vznik „Sdružení rumburských vzbouřenců“ r. 1927. Podle autora nastal rozmach zájmu o tradici vzpoury až po r. 1948, což vyvrcholilo odhalením pomníku rumburských hrdinů na místě jejich posledního odpočinku r. 1951. V další kapitole nazvané *Na Novoborsku nezapomínají* (napsané dvojicí Bradáč- Vtípil) je pak zdůrazněna aktivita novoborského sklářského hnutí, které pěstovalo tradici vzpoury už od vzniku samostatné republiky a jehož snaživým úsilím byl na místě posledního odpočinku 7 zastřelených rebelů odhalen pomník.

Roku 1978 vydaná kolektivní práce s názvem *Rumburk včera, dnes a zítra*¹⁵ obsahuje také jedenáctistránkovou kapitolu věnovanou vzpouře 7. pluku. Jedná se o další ideologické dílo spojující VŘSR s Rumburskou vzpourou. V obecném úvodu poukazují autoři na imperialistický charakter války, nesmyslnost válečného běsnění a odpor vojáků všech válčících států k ní. Autoři připomínají to, že bolševismus jim prý dával řešení, jak ze situace vyjít. V kapitole je zdůrazňována i propojenost národně - osvobozeneckého hnutí nesamostatných národů s lidově - demokratickými myšlenkami. Kapitola dále klasicky sumarizuje životní příběhy Nohy a Vodičky, tak jako v jiných pracích o vzpouře - pasáží o Nohově chudém dělnickém původu a jeho vášni pro divadlo není pochopitelně opomenuta ani zde (na okraj bych zmínil, že třeba v tomto případě je vidět ukázka toho, že autoři z dob komunistické éry píšící o vzpouře velmi často „opisovali“ nejen zhruba, ale často úplně doslovně některé formulace svých předchůdců), stejně jako část pojednávající o tajném výboru. V konečném hodnocení události autoři kapitoly zdůrazňují význam rumburské vzpoury jako protiválečného vystoupení organizovaného navrátilci z revolučního Ruska. Poukazují také jak na spojení „bolševických“ protiválečných ideálů a protirakouského smýšlení rumburských vojáků, tak na s tím spojenou obavu rakousko-uherských elit z napojení povstalců na revoluci v Rusku. Není opomenuto ani přesvědčení autorů o propojení všech nepokojů v českých zemích v r. 1918 – ať už jsou to vzpoury vojenské, mezi nimiž byla Rumburská považována spolu s Bokou kotorskou za tu největší, či třeba stávkovýh pracujících – s Říjnem 1917. Prostřednictvím těchto událostí pak VŘSR prý dokonce nepřímo ovlivnila i vznik ČSR 28.10.1918- jak praví známé heslo K. Gottwalda: „Bez 7. listopadu 1917 by nebylo 28. října 1918!“ ... Naopak za chybu povstalců je považováno to, že nevyužili podpory civilního obyvatelstva. Ta jim byla skutečně hojně a spontánně nabízena, ale rád bych zdůraznil, že obyvatelstvo bylo válkou natolik vyčerpáno, fyzicky, duševně i materiálně, že je velice diskutabilní, zda by bylo schopno vzpouře významněji aktivně pomoci.

Knížka Evy Myškové s názvem *Rumburská vzpoura*¹⁶ z roku 1978 patří k nejzajímavější literatuře vztahující se k tématu vydané za dob minulého režimu, a to i přes její jasné ideologické zabarvení. Dobová poplatnost a marxistická rétorika v této knize dosahuje místy extrémních rozměrů, nicméně je třeba ocenit, že se autorka kromě toho zaměřila i na jiné aspekty vzpoury – zajímavý je její pokus o uvedení události do širšího (i mezinárodního) politického kontextu a také její snaha o jakýsi filosoficko-humanitní rozbor významu události. Autorka v jedné pasáži uvádí, že o rumburské vzpouře bylo, jak se zdá, vyřčeno

během 60 let plných historického bádání, literárních, žurnalistických a ostatně i filmových zpracování vše podstatné. Na druhou stranu ale lze příběh rumburských hrdinů stále zkoumat z různých úhlů, sbírat jednotlivé (zdánlivě nepodstatné) details a především se snažit minulost pochopit a poučit se z ní. Pro lepší ilustraci se myslím v tomto případě hodí citovat : „ Základ , na kterém může stavět všechno úsilí o zobrazování tématu, již existuje. Znamená to, že se můžeme s poklidem a s uspokojením pouze ohlédnout zpátky?... Spokojit se s tím může přece jenom ten, kdo žije pouze minulostí, přesněji ten , jehož ideálem je jen zachování a udržení dneška v jeho neexistující strnulosti. Mrtvý duch, mrtvá společnost. Každý, kdo hledí do budoucnosti, klade si při ohlédnutí do minulosti všechny otázky znovu. Čím usilovněji o budoucnosti uvažuje , tím více si jich položí. ... A uvažovat takto je naší povinností k sobě, přátelům, společnosti, v níž žijeme, lidem budoucím, i těm, kteří pozvedli před šedesáti lety zbraň, aby zastavili masové zabíjení. Vůči všem.“ Tato autorčina slova čtenáře a jakéhokoliv zájemce o téma rumburské vzpoury i historii obecně přímo nabádají ke kladení stále nových a nových otázek v již zdánlivě úplně prozkoumaném terénu , který vzpoura představuje – stále jsou zde neprozkoumaná místa a momenty, které lze různě hodnotit a interpretovat a ze kterých si lze brát ponaučení... Myšková také často operuje s pojmem hrdinství. Klade si otázky, zda rumburští vzbuřenci byli vůbec hrdiny a zda jejich vystoupení nebylo jen naprosto prázdným a zbytečným projevem beznaděje. Autorka tvrdí, že jejich hrdinství bylo skutečné a povstání nebylo vůbec zbytečné, ba naopak oceňuje jeho připravenost a poukazuje- v kontextu mezinárodních souvislostí 1. světové války- na to, že rumburští rebelové prostě jen předběhli svou dobu (o nějakých pár měsících) a kdyby povstání bývalo vypuklo později, mělo by naději na úspěch a mohlo by ovlivnit českou otázku v rámci válčící monarchie. Právě problematice vývoje válčících států věnuje autorka velkou pozornost a dokonce se snažila o vylíčení květnových událostí v širším rámci celoevropských dějin 1. světové války, což považuji spolu s jakýmsi „ lidským“, citlivým přístupem k tématu za hlavní devízu její práce. Kniha je jinak (hlavně ve své druhé části) naprosto ideologicky poplatná, což se projevuje např. v tvrzení autorky, že prvorepubliková historiografie stavěla na první místo co do významu v rámci vzpoury Vodičku, zatímco „ novodobá“ socialistická věda klade na první místo již jednoznačně Nohu, jehož zásluhy o vedení byly podle ní větší a navíc byl na rozdíl od Vodičky uvědomělý ve „ správnosti“ bolševických myšlenek . Zajímavé je, že komunisté prostě nemohli Vodičku sesadit z piedestalu rumburských hrdinů, nicméně ho odsunuli „až“ na 2. místo za Františka Nohu a jemně zdůraznili jeho „

nedostatky“. Myšková tvrdí, že zatímco Noha přijal ortel smrti se stoickým klidem, Vodička se v ten okamžik zhroutil , a až poté přijal rozsudek se vztyčenou hlavou... Na závěr musím konstatovat, že ze všech ideologicky ovlivněných knih o rumburské vzpouře z doby minulého režimu má pro mne Myškové práce nejvíce pozitiv. Pozadí vzpoury je v její práci sice stejně ideologicky pokrouceno jako ve většině knih před i po ní, přesto nejde Myškové upřít jistý smysl o ucelenější, komplexnější pohled na daný problém (troufl bych si říct dokonce „ ženský“, citlivější pohled na věc) ; autorka se nesnaží jen o vylíčení politických předpokladů události, ale čtenáře, kterému je politický podtext lhostejný , dokáže především zaujmout její snaha o lidský přístup. V tom vidím hlavní devízu práce Myškové – zatímco většina autorů komunistické éry se snažila na prvním místě zdůraznit politické uvědomění navrátilců, Myšková se zde ze všech autorů alespoň nejbližší přiblížila přístupu, který v dosavadní literatuře chybí – alespoň částečně se pokusila vylíčit rozpoložení a situaci, ve které se octli rumburští vojáci, naprosto vyčerpání a zlomení, situaci, která u většiny z nich nepochybně s politickými idejemi neměla nic společného.

Brožurka *Rumburská vzpoura* ¹⁷ od Jaroslava Horáka byla vydána s podporou OV KSČ jako medailonek u příležitosti 70. výročí vzpoury na samém konci totalitního režimu v roce 1988 . Autor používá obvyklou marxistickou rétoriku, shrnuje již probrané, nepřináší nic nového, ba co víc, v některých pasážích dokonce bezostyšně opisuje celé věty a úryvky z předcházejících děl k tomuto tématu (např. Mayerovy práce). Snad pouze za zmínku stojí to, že v úvodní kapitole rozebírá vliv VŘSR na rozvoj revolučního hnutí v českých zemích a zmiňuje také vzpouru námořníků v boce Kotorské v únoru 1918, jejíž vůdci byli inspirováni Deklarací práv národů Ruska , a snažili se dosáhnout obdobných práv na sebeurčení i u všech rakousko- uherských národů. Práce se jinak , typicky pro minulý režim, staví kriticky k první republice a jejímu znehodnocování „ dělnického“ původu vzpoury. Útočí také na nacionalistický charakter Masarykovy republiky, citují: „ Proto byla každá vzpomínka na rumburskou vzpouru v buržoazní republice trnem v oku nacionalistické republice“. Jak je vidno z těchto slov, komunistická ideologie považovala nacionalistické smýšlení za svého nepřítele a v případě rumburské vzpoury se snažila za každou cenu dát najevo, že tuto událost považuje právě naopak za ideální ukázkou internacionální soudržnosti dělnictva a nižších vrstev obecně. Za důvod neúspěchu povstání považuje autor to, že rebelům chyběla organizační struktura, kterou podle něj mohla být pouze strana bolševického rázu.

III/3 *Literatura o vzpouře po r. 1989*

Z badatelského hlediska je asi nepříliš veselým konstatování, že po Sametové revoluci vznikla jen jedna obsáhlejší publikace, věnující se podrobně rumburské vzpouře a beroucí tak na sebe těžké břemeno snahy o očištění této události od několik desetiletí starých nánosů nepřesností, polopravd i vyložených lží. Tou publikací je kniha Jindřicha Marka s názvem *Pod císařskou šibenicí*¹⁸ (podtitul *Čeští vojáci na křižovatkách roku 1918*) z roku 2005. Současný publicista a autor mnoha historických reportáží a odborných studií PaedDr. Jindřich Marek se aktivně zabývá působením čs. vojáků za obou světových válek, a dlouhodobě také rumburskou vzpouru. Jeho práce z roku 2005 je naprosto stěžejním dílem pro studium vzpoury, které reviduje dosavadní postoj ke vzpouře deformovaný marxistickou historiografií . Zhruba 260- stránková publikace se zabývá zčásti Rumburskou vzpourou (autor je šluknovským rodákem), zčásti působením našich legionářů v Itálii. Knize nechybí výrazná snaha o objektivitu a zboření všech mýtů posledních zhruba devadesáti let. Publikaci označuje autor sám spíš jako literaturu faktu, čtivou formou se snažil zachytit především příčiny jejího vzniku, popis Nohy a Vodičky a proces a následné potrestání účastníků povstání – což jsou všechno kontroverzní témata, která byla komunistickou historiografií značně deformována a pokroucena. Marek se taky zaměřil na popis vztahu české (československé) veřejnosti ke vzpouře od r. 1918 do současnosti. Jak jsem již zmínil, kniha se spíš řadí do literatury faktu a je podána jako příběh plný různých souvislostí hodně do hloubky (v tomto ohledu bych rád zmínil přílohy na konci knihy, které obsahují stručný a efektivní chronologický přehled celé vzpoury) a autor se sice snaží o objektivní vyličení události, ale přesto čtenáře zahlcuje i spoustou svých subjektivních názorů. Ze čtení knihy si můžeme udělat celkem jasnou představu o Markově postoji a jeho názorech na hodnocení vzpoury a války obecně. „Mezi řádky“ můžeme číst jeho sympatie k Masarykově republice, k pěstování tradice legionářů a československých vojenských hrdinů za 1. světové války obecně, a naopak odpor k deformacím nejen „marxistické“ vědy, ale i současného historického bádání (autor často používá i předpony pseudo- a quasi- pro některé aspekty tohoto bádání). Je logické, že jelikož se jedná o asi nejvýznamnější práci k tématu po r. 1990, autor hodnotí nejen rozporuplnost postoje minulého režimu ke vzpouře, ale snaží se i o hodnocení současných trendů historického bádání (a to hodnocení hlavně negativní). Autor tvrdí, že i současná historická věda pokračuje v deformování názorů na téma 1. světové války a c.-k. monarchie, jen s tím rozdílem, že po roce 1990 tu máme místo jednoho pomýleného názoru na problém takových

pomýlených názorů mnoho. To je poměrně ostrá kritika a i na dalších místech si autor nebere vůbec žádné servítky - často zpochybňuje inteligenci a duchaplnost některých současných „pseudobadatelů“ či médií. Zajímavá je především Markova myšlenka o tom, že existují v současné době mediální tlaky jistých skupin, které požadují přehodnocení vzpoury – po čtyřiceti letech jednostranného marxistického výkladu a předtím také ne moc pochopeného postoje za 1. republiky. Toto jednosměrné přehodnocování – a zde si dovolím souhlasit a rozvinout autorovy myšlenky- logicky vede k dalším názorovým deformacím a k oddálení od skutečné pravdy- nelze se přeci zcela obrátit k jednomu názorovému proudu zády, neboť jeho popřením riskujeme, že se sami staneme neobjektivními a jednostrannými pozorovateli dané problematiky. Marek vyslovuje závažnou myšlenku, že se současná historiografie snaží o přesný opak toho, o co se snažila marxistická věda- současní historici se snaží přehodnocovat postoje k Rakousku- Uhersku a československým jednotkám. Podle něj tito badatelé neváhají dokonce Rakousko-Uhersko do jisté míry idealizovat a je u nich velmi módním trendem tvrdit, že monarchie byla velmi slušným prostorem k životu, ne-li dokonce rájem, a tedy v žádném případě tolik proklínaným „žalářem národů“ . Tyto skupiny dokonce podle dr. Marka adorizují staré mocnářství jako jakéhosi předchůdce EU, což je samozřejmě nesmysl. To vede k tomu, že se tyto skupiny (pracující podle něj na určité účelové zadání) profilují nejen proti bádání komunistickému režimu, ale i proti 1. republice. V tomto smyslu autor tvrdí, že je v současnosti záměrně odsuzován postoj Masarykovy republiky k legionářům a její glorifikování těchto hrdinů, a cílem šíření těchto názorů, dle autora vyloženě „živelných polopravd“ je jen posunout veřejné mínění směrem k probuzení sympatií vůči starému mocnářství... To je zajímavá teorie... Stejně tak je zajímavé autorovo hodnocení toho, jakým způsobem se současné bádání staví k druhé straně mince- k odlehčenému náhledu na 1. Světovou válku, který představuje především Haškův Švejk. Autor sám na začátku knihy vzpomíná, jak r. 1993 četl v historickém časopise článek 2 historických „mudrlantů“, kteří svůj pozitivní postoj ke staré monarchii vyjádřili tím, že odsoudili taková díla jako je právě Haškův Švejk- dílo, které vytvořilo v povědomí národa falešný obraz Rakouska- Uherska... A závěrem tohoto odstavce bych zmínil i autorovu kritiku vůči poměrně renomovaného britského historika Nialla Fergusona a jeho práci Nešťastná válka, ve které její autor spekuluje o tom, že by v případě nevstoupení Británie do 1. světové války válku vyhrálo Německo a v Evropě by tak vznikl jakási obdoba EU, která by zabránila i vypuknutí 2. světové války. I zde si Marek nebere žádné servítky, práce takového typu označuje za „

historické bláboly“, což je podle něj dáno i tím, že Ferguson nic neví o středoevropském kontextu Hitlerova nástupu k moci.

Samotná část věnovaná Rumburské vzpouře je nazvaná *Zjevení sv. Jana* – což je biblická citace, kterou ve Fričově filmu z r. 1965 čte Stanko Vodička v podání Radka Brzobohatého. Podle Marka lze současnou veřejnost podle jejího povědomí o rumburské vzpouře a 1. světové válce rozdělit do 3 skupin- 1. skupina tvořící většinu o tom neví nic, 2. skupina chová k události odpor, neboť se jedná o bývalé žáky, kteří se o ideologicky deformované události učili v hodinách dějepisu a 3. skupinu tvoří diváci zmíněného Fričova filmu *Hvězda zvaná Pelyněk*, kteří toho sice ví asi nejvíc, ale jejich znalosti jsou opět zdeformované, tentokrát uměleckou fikcí. Zastavil bych se právě u hodnocení Markova postoje k Fričově filmu natočenému podle Procházkovy scénáře. Jeho postoj není- na rozdíl od soudobých kritiků z 60. let či pamětníků- jednoznačně kritický. Oceňuje především skutečnou uměleckou hodnotu scénáře filmu v porovnání s jinými předcházejícími díly o rumburské vzpouře (např. „ Rumburské povídky“ od V. Kaplického či divadelní hru Božy Vodičkové- Olšovské o Stankovi Vodičkovi), o kterých se nedá nic pozitivního říci. Na druhou stranu Marek- čemuž se nelze divit- právem kritizuje obrovské faktografické nepřesnosti i fatální rozdíly mezi charaktery postav ve skutečnosti a na filmovém plátně (Nohova prostopášná povaha , až naivně pacifistické ztvárnění Vodičky), které už byly v době premiéry filmu předmětem ostré kritiky ze strany kritiků i pozůstalých po rumburských hrdinech.

První kapitola s názvem *Komu vadí voják Švejk a četař Liška* obsahuje již zmíněný autorův postoj k problematice z poněkud širšího pohledu. Druhá kapitola má název *Hajmkér či bolševik?* Pojednává o Františku Nohovi, jehož hodnocení bylo komunistickým výkladem nejvíce zdeformováno. Skepticky se staví k jeho „ bolševictví“, přičemž zdůrazňuje, že blíž k tomuto pojmu měli jeho kolegové Josef Hrubý a Václav Hais, kteří se podíleli na organizování stávký ve Škodovce. Autor úplně popírá a boří mýtus především toho tajného výboru 19 vzbouřenců, o němž veřejnost informoval v r. 1951 Josef Hrubý. Za zmínku stojí zmínit to, že autor označuje Nohu poeticky jako „ alchymistu vzpoury“, jehož význam spočíval v tom, že „ mistrně míchal své vize, plány a šeptandu s přáními svých kamarádů“, jak tvrdí Marek. Zajímavé je i zmínění toho, že po vypuknutí vzpoury Noha možná myslel na „ zadní vrátka“, protože si napsal své sestře o peníze a civilní oděv a po potlačení vzpoury se do Rumburku vracel, což možná svědčí o tom, že zde měl nějaké zázemí. 3. kapitola

s názvem *Básník s cvikrem* pojednává o Stankovi Vodičkovi . Zajímavé je i to, že autor do přílohy zařadil výběr z básnického díla rebela, které nám tak skýtá šanci porozumět blíže jeho osobnosti a citlivé povaze. Líčení proměny spíše introvertního intelektuála ve vůdčí osobu povstání patří také k nejsilnějším momentům vyprávění příběhu, stejně jako výběr z korespondence Stanka s jeho rodinou z doby jak před vypuknutím vzpoury, tak po jejím potlačení a před popravou. Čtvrtá kapitola *Čas popravčích kůlů* je objektivním pojednáním o procesu se vzbuřenci a obsahuje také soupis byrokratické evidence vztahující se „ k případu“, a to od hlášení četníků , přes dopisy civilního obyvatelstva až po vynesení rozsudků smrti. Pátá kapitola nazvaná *Zšeřelá hvězda zvaná Pelyněk* se zabývá následky vzpoury a jejím odkazem. Autor líčí strastiplné vzpomínky rumburských vzbuřenců odpykávajících si trest v terezínské pevnosti i jejich následné radostné shledání se svobodou, vrací se také na místa spojená s vzpourou (Nový Bor, Česká Lípa), osud pozůstalých či již zmíněný Fričův (kontroverzní) film. Závěrem bych ještě zmínil rozsáhlé přílohy Markovy knihy. Výše jsem naznačil, že obsahují např. stručný chronologický průběh události., básnické dílo S. Vodičky či údaje o Fričově filmu. Za zmínku stojí i část přílohy zabývající se dokumenty z fondů Vojenského ústředního archívu , které obsahují stanoviska Rudolfa Flibora, muže který nesl velký díl viny na potlačení vzpoury, k obviněním, která mu byla ve 20. letech předhazována. Z dnešního pohledu nám připadá případ tohoto potlačovatele protirakouské vzpoury, který to paradoxně na konci 20. let dotáhl dokonce na plukovníka čs. armády, naprosto šíleně absurdní. Flibor požadoval omluvu po známé spisovatelce Marii Majerové, která jej ve svém článku v Právu lidu označila za velitele jednotky, která nesla lví podíl na potlačení vzpoury a tím pádem i zmaření mnoha životů. Fliborova vina je průkazně prokázána, tento člověk měl však tu drzost, že si vymýšlel různé konspirační teorie o svém vlastenectví a o tom, jak chtěl vzpuru podpořit, ale ve skrytu duše cítil, že doba pro osamostatnění národa ještě nedozrála a akce by národu spíš přitížila. Svě absurdní výmysly dokonce rozvíjel až do takových extrémů, že činil sám sebe odpovědným za pomoc a zmírnění trestů účastníků vzpoury, kteří původně měli dostat smrt. Major Flibor je tak detailně vylíčen jako postava příběhu na druhé straně barikády, pro nějž se hodí význam slova oportunist a stojí tudíž jaksí proti hrdinským postavám Vodičky a Nohy.

Publikace *Pod císařskou šibenicí* je pravděpodobně nejucelenějším a nejkomplexnějším pokusem o vypovězení významu, důsledků a hodnocení vzpoury. Autor evidentně velice důsledně pracoval s prameny, kniha je faktograficky přesná a snaží se o zboření všech mýtů a

pokřiveností dosavadního bádání. Líčení událostí je objektivní, subjektivita v jistých částech knihy pak pramení i z autorových zkušeností s psaním krásné literatury a z osobního vztahu k regionu a k danému historickému období - tudíž se nedá říct, že by se jednalo o plně odbornou monografii. Vyzdvihnul bych především autorovu osobitou snahu o nástin problémů soudobého bádání, tzn. bádání po r. 1989, ke vzpouře a celkovou komplexnost díla, které v tomto směru nemá v české literatuře k danému tématu obdoby (vylíčení příčin, samotné vzpoury , důsledků a ohlasu vzpoury u budoucích generací , životy protagonistů- včetně toho dosud nepříliš známého Fliborova či skvělé přílohy). Možná nejsem daleko od pravdy, když řeknu, že Markova knížka je pro svou ucelenost a faktografickou přesnost nejlepším zdrojem informací pro jakéhokoliv zájemce o rumburskou vzpouru a zaceluje v literatuře k tématu velkou mezeru.. Kniha také může mít pozitivní vliv na přehodnocení postoje ze strany některých představitelů starších generací, kteří mají v paměti vzpouru skoro až neoddělitelně spojenou s výkladem minulé éry, a může se také podílet na formování objektivního postoje k problému u jedinců s tématem vůbec neseznámených. Pokud bych autorovi měl něco vytknout, tak je to často příliš subjektivní přístup a z toho pramenící kritika některých jím neuznávaných názorů, kde občas sklouzne i k expresivním vyjádřením této kritiky.

III/4 Literatura pojednávající o vzpouře v širším kontextu

Rumburská vzpoura si své stálé místo především ve vojenských, ale i politických dějinách odcházejícího Rakouska – Uherska a přicházejícího Československa právem zasloužila. Nebyly jí tudíž věnovány jen samostatné monografie, ale byla reflektována i v knihách zabývajících se širšími tématy, jmenovitě rozpadem C. – k. monarchie a její armády, projevy odporu proti staré monarchii či za minulého režimu také (bohužel) odrazem ruských revolučních myšlenek v řadách navrátilců.

Historik Karel Pichlík se dlouhodobě zabýval problematikou československých vojáků za 1. světové války (intenzivně se věnoval i psaní knih o československých legionářích). Pichlík napsal i práce, které se dotýkají vojenských vzpour na konci války včetně té rumburské. Kniha napsaná r. 1953 má název *Bojovali proti válce*¹⁹ a pojednává o ozbrojeném odporu českých vojáků proti Rakousku – Uhersku za 1. světové války. Jelikož byla kniha napsána v době nejtuzšího socialismu, není divu, že v kapitole věnované vzpourám navrátilců Pichlík pochopitelně obhajuje napojení těchto povstání na myšlenky VŘSR. Práce se striktně drží

soudobých ideologických dogmat, na rozdíl od dvou dalších prací na toto téma z 60. let, které rozebírám níže. V nich se autor pokusil o kritičtější přístup k problematice a neváhal oponovat některým svým kolegům, konkrétně Janu Fialovi, jehož práci však v této knize (obě práce Pichlíkova *Bojovali proti válce* a Fialova *Rumburská vzpoura* byly napsány ve stejném roce) cituje a používá ji pro „doplnění a utřídění fakt k rumburské vzpouře“. Při samotném vylíčení událostí je autor velice stručný, zdůrazňuje jen nejdůležitější fakta a nezabíhá příliš do detailů. Při rozboru příčin vzpoury Pichlík neopomíná na její sociální a existenční cíle, zdůrazňuje však pochopitelně její cíle politické. Nejvíce si cení snahy vzbouřenců o skoncování s válkou po vzoru revolučního Ruska, zajímavé je, že je však poněkud skeptičtější k národně osvobozenecským cílům rebelie, které podle něj sice sehrály jistou úlohu, ale není třeba je přeceňovat. Myslím, že o ohromné ideologické poplatnosti knihy (a obecně také o zprofanovanosti tehdejší historické vědy a atmosféře 50. let) dokonale svědčí následující citát o příčinách neúspěchu rumburských rebelů: „Prožili obrovské revoluční nadšení ruského proletariátu a vojáků. Ale neviděli a nemohli ani vidět, že vítězství revoluce bylo především dílem dlouhodobé každodenní práce bolševické strany, že bylo dílem velikým vůdců této strany Lenina a Stalina, kteří dali do rukou ruského proletariátu zbraň marxisticko-leninské ideologie a vykovali vedoucí sílu proletářské revoluce, komunistickou stranu“.

Pichlíkovo dílo *Vzpouřené navrátilců* se zabývá vojenskými povstáními proti staré monarchii na konci války a rumburská rebelie tudíž tvoří významnou část knihy. Autor se zabývá problematikou navrátilců obecně, stavem rakousko-uherské armády v posledním roce války a jednotlivými vzpourami (navrátilců slovenských, polských, ukrajinských i českých). Kniha byla vydána r. 1964 a na první pohled demonstrová autorův posun od jeho ortodoxního ideologického přístupu z let padesátých, o kterém hovořím v předcházející rozebírané knize, směrem ke kritičtějšímu a objektivnějšímu postoji dekadý následující. *Vzpouřené navrátilců* jsou také podány čtivější formou a faktograficky jde kniha více do hloubky než práce *Bojovali proti válce*. Za zmínku myslím stojí to, že se Pichlík v této knize pokusil o jakousi „revizi“ dosavadního přístupu historiků k těmto vojenským povstáním. Kritizuje tudíž nejen „vlažný“ přístup prvorepublikových autorů k tomuto tématu, daný podle něj jejich averzí k „bolševickému“ charakteru vzpour, ale kupodivu napadá i bádání soudobé, komunistické. Zajímavé je, že autor kritizuje leckdy jednostranný přístup komunistických historiků ke vzpourám navrátilců, spočívající v leckdy až zoufalé snaze najít spojitosti těchto rebelií s VŘSR. To, že Pichlík takto polemizuje s názory svých předchůdců, je logicky dáno i jistým

uvolněním poměrů ve východním bloku za vlády N. Chruščova v SSSR, které vedlo k možnosti do té doby nemyslitelného širšího dialogu o některých ožehavých tématech. Překvapující tak proto je, že autor neváhá s kritikou do té doby stěžejní práce o rumburské vzpouře z pera Jana Fialy, kterému vyčítá faktografické nepřesnosti. Práce jinak nijak nepřekvapuje, co se týče nějakého významnějšího badatelského přístupu oproti minulosti, autor v podstatě pracuje s ideologickými dogmaty již mnohokrát používanými, ale je podstatně opatrnější v hodnocení souvislostí vzpour r. 1918 s bolševickou revolucí než někteří jeho předchůdci. Velice opatrný je i v otázce existence onoho tajného výboru kolem Nohy, který měl (podle Fialy, ale také podle některých pozdějších autorů) být jakýmsi výkonným orgánem připravujícím vzpouru. Zajímavá je pak ještě autorova analýza příčin porážky rumburské vzpouře, které vyčítá její živelnost, dezerce způsobené malým zapálením některých vojáků pro danou věc a jejich snahou „ jít domů“ a v neposlední řadě také nezapojení lidových vrstev a dělnictva obou národností, české i německé, do vzpouře.

Ve své o tři roky mladší práci nazvané *Červenobílá a rudá* ²¹ se Pichlík komplexně zabývá osudy rakousko-uherských vojáků za první světové války, a to jak na frontách, tak v zázemí. Věnuje se tedy opět i problematice navrátilců a také rumburské vzpouře. Kapitoly *Před povstáním v Rumburku* (na str. 206-209), *Na Českou Lípu, Prahu i Plzeň* (209- 213) a *Porážka povstání* (213- 216) jsou doslovným přepisem kapitoly *Pokus o povstání v Rumburku* z již zmíněné autorovy knihy *Vzpouře navrátilců*.

Ve 2. dílu *Vojenských dějin Československa* ²² od Miroslava Brofta a kolektivu z r. 1986 jsem také našel zmínku o rumburské vzpouře (a to na stranách 551- 554). Práce shrnuje dosavadní poznatky o tématu a nepřináší nové myšlenky. Zaujala mě pouze autorova teze o tom, že – pokusím se jí parafrázovat- rumburská fráze byla projevem jakési „ emancipace“ a opětovného znovunabytí sebevědomí českého národa. Zatímco jiní autoři zdůrazňovali internacionální charakter vzpouře (což se podle nich projevovalo např. v jakési solidaritě německých rodin k rumburským vzbouřencům), zde se autor pokusil vyzdvihnout nacionální prvek vzpouře a její význam pro další směřování českého národa. Zajímavé je, že autor poněkud opomněl zmínit zásluhy poddůstojníka Vodičky během vzpouře.

IV./ RUMBURSKÁ VZPOURA V KRÁSNÉ LITERATUŘE A VE FILMU

Vedle odborné literatury najdeme v naší kultuře i řadu pokusů o umělecké ztvárnění rumburské vzpoury. Jsou to mj. památná místa, která kolemjdoucím připomínají tyto historické události – jmenovitě se jedná o nádherný novoborský lesní hřbitov s památníkem sedmi popravených či poněkud dobově poplatné sousoší „Nepokořený“, představující pomník rumburských hrdinů v rumburském klášterním parku²³. Už od dob první republiky nacházíme také pokusy o ztvárnění rumburské vzpoury v literárně- uměleckém duchu, příkladem může být nevydařená divadelní hra Boženy Vodičkové- Olšovské o Stankovi Vodičkovi z roku 1928 či se vzpourou naprosto nesouvisející román o „F. Nohovi“ Noha, plukovník zeleného kádru od J.V. Rosůlka z r. 1924²⁴, který pouze využívá Nohovo jméno a naprosto jej vytrhává z jakéhokoliv kontextu a využívá ho k jistým dobovým propagačním účelům (Noha je zde dokonce profilován jako uvědomělý antikomunista). Vedle oslav u příležitosti kulatých výročí vzpoury v Rumburku i v Novém Boru patří první místo mezi připomínkami rebelie v českém národním povědomí Fričově filmu, o kterém se zmíním níže. Toto první místo patří tomuto filmu (i přes oprávněnou rozsáhlou kritiku) právem, neboť můžeme s nadsázkou říci, že bez něj by národ o rumburské vzpouře nevěděl ani v obrysech zhoła nic. Fričův film byl napsán podle scénáře J. Procházky, který se však knižního zpracování dočkal až téměř na konci komunistické éry, r. 1986, tj. dlouhých 22 let po premiéře Fričova filmu. Vedle literární podoby filmového scénáře najdeme i několik skromnějších pokusů o beletristické zpracování tématu, které jsou však naprosto zásadně ovlivněny soudobou ideologickou propagandou umocněnou osobním přesvědčením autorů těchto děl, kteří jinak patří mezi velké osobnosti české literatury (např. Marie Majerová či Václav Kaplický).

IV/ Vzpouora v beletrii

Známá spisovatelka Marie Majerová je v této práci zmíněna na více místech. K rumburské vzpouře získala autorka vztah prostřednictvím svých úzkých vazeb k Novému Boru, kde působila rok po skončení války jako řečnice vyslaná na májový tábor lidu. Prostřednictvím novoborských sklářů se seznámila se vzpourou a aktivně se podílela na její písemné propagaci u příležitosti různých výročí, a také o ní velmi často psala do novin (kde mj. nešetřila kritikou na adresu hejtmana Flibora). Povídkový soubor nazvaný *Sedm hrobů* a vydaný r. 1956 obsahuje 3 povídky- kromě povídky titulní zabývající se rumburskou vzpourou zde

najdeme 2 další díla s názvy *Tři vojáci* a *Barikády v předměstí*, která se zaobírají Mnichovem 1938 a osvobozením republiky r. 1945. Majerové povídka o rumburské vzpouře není typickou povídkou, jakou bychom si představili pod definicí tohoto literárního útvaru, spíš se jedná o literární text na pomezí publicistiky a krásné literatury s výrazným důrazem na historická fakta. Povídka má tudíž určitou vypovídací hodnotu a může posloužit i jako sekundární pramen pro studium vzpoury, který je ovšem pochopitelně nutno brát s rezervami. Na rozdíl třeba od Procházkova románu není povídka podaná jako vyprávěný příběh hrdinů rumburské vzpoury, ale jako vyprávění autorky samotné, která vzpomíná na to, jak se vlastně s rumburskou vzpourou seznámila a co se o ní vše dozvěděla. Příběh je pochopitelně, jak jinak, podán s velkou socialisticko - dělnickou uvědomělostí, nicméně na rozdíl třeba od níže zmíněné Kaplického práce má alespoň jistou uměleckou a literární hodnotu. Příběh je napsán poměrně čtivou formou, autorka se pokusila i jak o lyrické vylíčení míst, kde událost proběhla, tak i o nástin duševního rozpoložení lidí, kteří jí příběh podrobně vyprávěli a bez nichž by knížka nevznikla - rumburských sklářů. Povídka také, myslím, představuje (a což je pro spíše beletristické dílo také nezvyklé) poměrně slušný zdroj faktů pro seznámení se nejen s událostí samotnou, ale i s jejím ohlasem v počátcích republiky. Příběh povídky začíná netypicky líčením česko - německých vztahů v pohraničí na konci starého mocnářství, autorka se pochopitelně zaměřuje na těžký život prostého českého lidu „vykořisťovaného“ německou buržoazií. Majerová podrobně líčí i zeměpisné reálie a seznamuje čtenáře s místní geografii Šluknovského výběžku a Novoborska. Z textu se dá podle obšírného vyprávění o Novoborsku a na pár řádků zmíněného povídání o Rumbursku vyčíst, že k Rumbursku a Rumburku samotnému autorka neměla zřejmě, na rozdíl od Nového Boru, žádný vztah. Majerová popisuje svůj příchod do Nového Boru, do detailů rozebírá život tomto městě na počátku nové republiky a především se zaměřuje na své vztahy s lidmi, které obdivovala ze všech nejvíce – novoborskými skláři. Proto ani nijak nepřekvapuje, že v povídce autorka vzpomíná na své setkání s těmito dělníky, mezi nimiž čelní místo zaujímal nám již známý František Pála. Majerová k němu - stejně jako k jeho kolegům, např. A. Fišerovi a Slavětinskému - chovala evidentně přátelské vztahy. Marie Majerová tak v příběhu vzpomíná na to, jak ji Pála a spol. dopodrobna vypověděli tragický osud rumburských hrdinů, o němž tato uvědomělá autorka do té doby neměla ani ponětí. Majerové povídka je tak z velké míry vyprávěním vloženým do úst právě Pálovi a jeho kolegům. Zde bych měl zmínit, že některé části povídky *Sedm hrobů* odpovídají doslovně mnou již rozebírané a ne pozitivně zhodnocené brožuře

Vzpouřa rumburská. Faktem ale je, že se nedá říct, že by Majerová jen od Pály opisovala, i když byl pro ní jistě klíčovou inspirací. Pála je v textu hlavním vypravěčem a osobou, která autorku se vzpourou seznámila a ovlivnila její profesní zájem o tuto událost na další desetiletí, nicméně jeho vyprávění je o hodně o podrobnější a hlubší než v jeho zmíněné brožuře. Tak např. ve *Vzpouře rumburské* Pála jen velmi letmo zmiňuje události v Rumburku samotném a bojová střetnutí před Borem a zaměřuje se zde spíše na finální fázi vzpoury a její následky, protože to byly události, jichž byl jako pozorovatel přímým svědkem. Pokud jsem Pálově práci vytýkal její povrchnost a nedostatečnou fundovanost, tak v případě vyprávění, které je mu v Majerové povídce vsazeno do úst, to neplatí. Dopodrobna líčí události samotného vypuknutí vzpoury a vojenských střetů u Nového Boru. Je ale potřeba zmínit, že Pálovi často „skákají do řeči“ další vypravěči- skláři, především brusič jménem Slavětinský, který se Majerové „chlubí“ svými známostmi v Praze, od kterých se dozvěděl další detaily. Je tedy možné, že autorce splynula dohromady vyprávění jednotlivých dělníků, některá slova vyřčená Slavětinským tedy vkládá do úst Pálovi a obráceně. Vzájemné promíchávání výpovědí jednotlivých vypravěčů je proto možná důvod, proč se mi Pálovo vyličení událostí vzpoury zdá v *Sedmi hrobech* mnohem fundovanější a záživnější. Slavětinský zase do vyprávění přispěl svým líčením soudního přelíčení s novoborskými vzbouřenci (soud se vzbouřenci popravenými v Rumburku komentují vypravěči jen sporadicky, vzhledem ke své nedostatečné informovanosti), ve kterém nešetří soudní auditory českého původu, kteří se zachovali jako zrádci národa, když se u soudu postavili za přísné tresty i pro ty vojáky, kteří se přímo na vedení vzpoury nepodíleli. Ve svém rozboru materiálu z VÚA (VIZ dále) se zmiňují o jistých spisech, ve kterých si na počátku 20. let česká menšina v Boru stěžovala na hanebný postoj Němců k památce rumburských vzbouřenců, který dokonce vyústil i ve fyzické znehodnocování pietních míst, a proto byly česko - německé vztahy velmi napjaté. To je zmíněno i v povídce, kde Majerová líčí, jak ji skláři vzali ke znehodnoceným hrobům zastřelených vojáků a pověděli jí vše o německých útocích na tato místa. Povídka tedy, nejenom že (což je vzhledem k autorčině přesvědčení logické) obsahuje jistý ideologický náboj, ale zaměřuje se i na nacionální problémy důsledků rumburské vzpoury. *Sedm hrobů* tak vypovídá převážně o autorčině seznámení s rumburskou vzpourou z úst českých dělníků a autorka pak dále pokračuje svým povídáním o tom, jak moc jí toto vyprávění ovlivnilo a zasáhlo do budoucna. Majerová popisuje svůj zájem o vzpouru a svou literární a později i politickou angažovanost v této problematice, konkrétně především v souvislosti s odhalením

pomníku 7 popravených hrdinů (Majerová měla přátelský vztah k staviteli pomníku K. Dvořákovi). Autorka neopomíná zmínit i pozdější angažovanost osoby, která ji seznámila s tragickým osudem vojáků 7. Střeleckého pluku - F. Pály - a jeho působení a zásluhy v Kroužku pro postavení obětí rumburské vzpoury. Co se týče aktivity vlád první republiky, tak zde naopak Majerová nešetří kritikou a obviňuje je z netečnosti a vlažného postoje k odkazu vzpoury a zmenšuje jejich zásluhy. Majerová však nemluví pravdu, když se zmiňuje o tom, že „Kroužek“ dostal do vínku 3000 Kčs jako dar od „nějakého spolkového podniku“. My pochopitelně víme, že pravdou je, že v pramenech Vojenského ústředního archívu můžeme najít platební rozkaz na tuto částku adresovaný „Kroužku“ ministerstvem národní obrany. Tato známka přímé podpory elit první republiky památce rumburské vzpoury (umocněná navíc ještě finančním darem samotného prezidenta republiky) se komunistickým autorům nezamlouvala, a proto se i Majerová snažila tuto skutečnost zatajit. Význam Majerové povídky tak spočívá především k popularizaci tématu rumburské vzpoury mezi laickými čtenáři, ovšem plně podle zaběhnutých dobových dogmat.

Známý autor historické beletrie Václav Kaplický vydal roku 1958 soubor 5 historických povídek ze severních Čech s názvem *Listy z kronik* ²⁵. Kniha obsahuje povídku frýdlantskou, krkonošskou, libereckou, mikulášovickou a rumburskou, která vychází z událostí rumburské vzpoury. Kniha má nevalnou uměleckou hodnotu, na rozdíl od výše zmíněných *Sedmi hrobů* M. Majerové, které částečně vycházely alespoň z částečně autentických vzpomínek účastníků. V případě Povídky rumburské byl sice autor evidentně obeznámen s tématem a s příslušnými informacemi, ideologická podbízivost práce tohoto literárního díla je z dnešního pohledu, řekl bych, skoro neodpustitelná. Povídka se zaměřuje na dva mladé zamilované lidi- chudou rumburskou dívku Idu a navrátilce v 7. Střeleckém pluku Frantu (není to Noha, ale jeden z vojáků, kteří se po skončení vzpoury octli v terezínské pevnosti). Příběh tohoto páru se odehrává jen jakoby na pozadí událostí květnové vzpoury a její klíčové postavy- hejtman Klepfer, Noha a Vodička se v knize jen krátce mihnou. Autorovi šlo zřejmě spíše o vylíčení dělnické „uvědomělosti“ tohoto mladého páru a jejich postoji k buržoazním vrstvám (které jsou v příběhu označovány hanlivými výrazy jako „buržousti“, „keřasové“ a „váleční zbohatlíci“) než o věcné přiblížení událostí vzpoury.

IV/2 Film a román *Hvězda zvaná Pelyněk*

Hodnocení jediného filmového zpracování rumburské vzpoury je bezesporu velmi obtížné a rozporuplné. Film byl natočen roku 1964 samotným velikánem československé kinematografie Martinem Fričem a své premiéry se dočkal 26. února následujícího roku. Autorem scénáře byl Jiří Procházka. Jiří Procházka byl poté v 60. a 70. letech u příležitosti různých výročí vzpoury častým přispěvatelem do periodického tisku a také účastníkem některých televizních rozhovorů a diskusí. Ve svém článku²⁶, který napsal pro časopis Kino roku 1964, Procházka popisuje, co ho vedlo k napsání filmového scénáře o vzpouře. Příběh se mu zdál zajímavý především díky zajímavým lidským osudům vůdců vzpoury – Františka Nohy, Stanka Vodičky a Vojtěcha Kováře. Procházka listoval ve výpisech z vojenských archívů, přečetl desítky výslechů a výpovědí odsouzených a v duchu s nimi prožil onu tragickou noc, kdy byli odsouzeni k smrti. *Hvězda zvaná Pelyněk* byla nakonec autorem koncipována jako tragikomedie, v níž lze nalézt dramatická i lyrická místa, napětí i humor, a která současně měla oslovit i tehdejšího soudobého diváka – to vše jako by předem snižovalo vypovídací hodnotu díla. Režisér Frič byl kritizován za to, že od 50. let točil filmy poplatné tehdejší době a režimu a i toto dílo v sobě nese toto ideologické zabarvení. Předem předesílám, že tato práce si klade za cíl zhodnotit a sumarizovat veškeré ohlasy na vzpouru v celé československé historiografii a kultuře, a tudíž tento film nemůžeme opomenout, ačkoliv za relevantní informační pramen, který by diváka seznámil s událostmi května 1918 však *Hvězdu zvanou Pelyněk* považovat nemůžeme. Obecně se dá říct, že žádný film vycházející z určité historické události není nikdy její do puntíku přesnou interpretací, film obvykle bývá „jenom“ pokusem o umělecké ztvárnění dané události a tím pádem upoutání co největší skupiny diváků. *Hvězda zvaná Pelyněk* je skutečně jen volným, umělecky dotvořeným zpracováním událostí rumburské vzpoury, navíc plným četných faktografických chyb a nepřesností. Fričův film byl skutečně natáčen na reálných místech, na nichž se vzpoura odehrála (budova školy, v níž vzpoura vypukla, vidíme i obsazení pošty, shromáždění rebelů na náměstí apod.), s vyličením událostí oněch květnových dní je to ovšem poněkud horší. Samotné vzbouření vojáků tvoří jen část příběhu (a následné boje při tažení směrem na Českou Lípu jsou jen nastíněny), většina filmu se odehrává v Rumburku samotném před vypuknutím vzpoury a přibližuje divákovi jakýsi kontrast- strádání a nejistoty českých voáků, čekajících na to nejhorší v podobě brzkého nasazení na frontě, na straně jedné, a vcelku o mnoho lepší život jejich velitelů- elity převážně německého původu. Velitelé- hejtman

Klöpfer a jeho zástupci- jsou zde líčeni jako typičtí váleční štváči, kteří navíc neváhají svým vojákům lhát a Klöpfer je dokonce ujišťuje, že udělá všechno pro to, aby zabránil odvelení vojáků na frontu (i když se ve skutečnosti snažil o naprostý opak). Zde je třeba zmínit naprosté dějové nesrovnalosti mezi příběhem filmu a realitou, podle filmu byl vůdce povstání F. Noha už dlouhodobě problémovým vojákem, který opakovaně neposlouchal rozkazy svých nadřízených a byl za to dokonce i fyzicky trestán. To neodpovídá skutečnosti, naopak Noha ani nikdo z dalších budoucích povstalců na sebe před vypuknutím vzpoury příliš neupozorňoval, a tudíž nebyl ani trestán. Pravdě neodpovídá ani to, že už pár dní před zahájením samotné vzpoury, která byla odstartována vypovězením poslušnosti nadřízeným a napadením hejtmána Klöpfera, se vojáci pokusili o jakousi prvotní „ menší“ vzpouru, kdy odmítali poslouchat a svého velitele ohrožovali zbraněmi. Hejtman je pak musel „ přemluvit“ lživými sliby a nadějemi, že válka brzo skončí a že on sám nedovolí, aby byl někdo z nich odvelen na frontu. Nic takového se samozřejmě nestalo- vojáci 7. pluku udržovali disciplínu a kázeň až do samotného vypuknutí povstání a teprve tehdy odepřeli jejich velitelům poslušnost poté, co pohár jejich trpělivosti přetekl a od tohoto okamžiku již pro ně nebylo žádné cesty zpět.

Hlavním cílem kritiky Fričova filmu by vedle faktografických nepřesností měla být zcela určitě nevěrohodnost postav, jejich herecké obsazení i chování neodpovídající skutečnosti. Skutečně na pováženou je Fričův výběr představitele sotva dvacetiletého Františka Nohy, kterého si zahrál zhruba padesátiletý Rudolf Deyl ml. Kromě Nohy však i většina dalších ve filmu ukázaných vzbouřenců byla hrána mnohem staršími herci (Vojtěcha Kováře si zahrál takřka padesátiletý Martin Růžek a vojína Červenku také poněkud starší Jiří Sovák). Co se týče Deylova svérázného ztvárnění Nohy, tak to bylo a je možná jedním z největších terčů kritiky tohoto filmu - ostatně i členové Nohovy rodiny byly Deylovým ztvárněním jejich mrtvého bližního pohoršeni a dokonce protestovali proti vysílání filmu. Noha je ve filmu popsán jako lehkomyšlný sukničkář, bavící společnost svými chabými cirkusáckými triky a také jako největší rebel a „drzoun“ (jak již bylo výše řečeno, do vypuknutí vzpoury neprojevoval Noha žádné otevřené rebelantské sklony). Jeho postava tak působí trošku komickým , někdy až patetickým dojmem Švejkovi se přibližujícího klauna , výrazné je i (což je vzhledem k ideologickému podtextu snímku pochopitelné) jeho „ zapálení“ pro bolševickou věc. Postava Františka Nohy je tak i v Procházkově filmu obětí soudobé ideologické deformace, jeho „ uvědomění“ a hrdinství jsou navíc ještě znásobeny prostotou,

humorem a temperamentem Deylova pojetí role. Z dalších postav nepochybně vyčnívá do příběhu uměle zasazená (a tedy zřejmě smyšlená) postava barové „ umělkyně“ a tanečnice Tonky v podání Jiřiny Bohdalové, která má vztah k rebelům i k samotnému Nohovi. Myslím si, že role Bohdalové byla jasným Fričovým záměrem, jak film celkově „ zatraktivnit“ a vážné téma významně odlehčit, v kontextu celého příběhu je ale její postava poněkud zbytečná. Další postavou, kterou je třeba zmínit, je samozřejmě Stanko Vodička v podání Radka Brzobohatého. Brzobohatého výběr odpovídal poněkud lépe obsazení této role než obsazení Nohy Deylem (herci bylo v té době kolem třiceti let) a také jeho ztvárnění postavy je věrohodnější. Frič se ve Vodičkově případě držel předlohy a Brzobohatý tak Stanka skutečně ztvárnil jako hluboce věřícího intelektuála s pacifistickými sklony, byť na mnoha místech je tento jeho pacifismus přehnaný až naivní. Nicméně celkově vzato se dá říct, že Brzobohatý podal ze všech herců ve filmu, kteří ztvárnili aktéry vzpoury, asi nejkvalitnější herecký výkon.

Nelze nepřehlédnout i jiné nedostatky filmu, především naprosté opomenutí jednoho z klíčových faktorů a příčin vzpoury - hladu rumburských vojáků. Jako hlavní příčiny povstání ve filmu vidíme především obavu vojáků z brzkého nasazení na frontu a také jejich celkovou „únavu“ z válečné mašinérie (což byly skutečně důležité, ale ne jediné příčiny). Ve filmu není ani zmínka o jejich neuvěřitelném hladu, rozčilení a nespokojenosti ze strašné stravy a ještě většího snížení potravinových přidělu. Paradoxně to byl sám scénárista filmu Jiří Procházka, kdo na konci 60. let v jednom televizním vystoupení označil za hlavní důvod vzpoury boj vojáků za chleba, nikoli za vyšší ideály, čímž vzbudil velké pozdvižení u komunistických žurnalistů. Celkové „ opomenutí“ hladu účastníků vzpoury, kteří se ve filmu dokonce opíjejí a baví v hospodě „ U růže severu“ , je nepochybně důkazem ideologického nádechu celého snímku- film měl ukázat politickou vyspělost a vyšší cíle celého povstání a „ obyčejný“ hlad vojáků jako hlavní motiv celé vzpoury asi tehdejšímu režimu jako moc ušlechtilý nepřipadal. Jako další paradox, který nesouhlasí s realitou, bych mohl ještě uvést chování vzbouřenců ve filmu po vypuknutí vzpoury a vypovězení poslušnosti rakousko-uherské armádě. Tehdy se vojáci po obsazení strategických míst ve městě sešli na náměstí a místo pružného jednání a zorganizování rychlého postupu do vnitrozemí se dlouze bavili a opíjeli s civilním obyvatelstvem Rumburku. Skutečnost byla opět jiná - na žádné veselí čas nebyl, protože si byli vědomi toho, že c. - k. armáda proti nim velice rychle nasadí své sbory. A takovýchto „ chyb“ bychom ve filmu našli více.

Předcházející řádky byly plné spíše negativního hodnocení Fričova filmu. Faktem je, že ono záporné hodnocení faktografických souvislostí je spíše na místě, film je skutečně velice volným zpracováním historického tématu. Snahou režiséra bylo nepochybně zpřístupnit téma rumburské vzpoury většinové společnosti, a proto v něm můžeme nalézt tolik nepřesností a chyb v detailech a jasnou snahu o popularizaci tématu v duchu tehdejší ideologické poplatnosti. Navíc co se týče umělecké hodnoty snímku, i ta je dost rozporná a *Hvězda zvaná pelyněk* patří asi ke slabším režisérovým dílům. Nesporně pozitivní na celém filmu je to, že se jedná o jediné zpracování vzpoury 7. střeleckého pluku promítané v kinech a vysílané v TV, a snímek tak měl velký význam pro (i když rozporuplné) seznámení veřejnosti s rumburskou vzpourou.

Stejnomená kniha²⁷ vyprávějící příběh Fričova filmu z pera J. Procházky vyšla kupodivu až po premiéře tohoto snímku, a to dokonce se zpožděním více než dvaceti let. Dá se říct, že obojí, jak kniha, tak film, jsou v podstatě identické co se týče obsahu a hlavního pojetí tématu a liší se pouze v detailech. Román zachází samozřejmě víc do podrobností, autor se např. snažil vylíčit chování a myšlení rumburských hrdinů před stanným soudem či jejich milostné „avantýry“. Samotnému tažení a bojům v okolí Nového Boru a České Lípy je věnována malá pozornost. Vypovídací a umělecká hodnota díla není nijak valná, ale v porovnání s některými jinými zoufalými beletristickými „pokusy“ vztahujícími se k tématu z komunistické doby (např. s díly M. Majerové, V. Kaplického, J.V. Rosůlka ad.) je asi nejlepším dílem krásné literatury o rumburské vzpoury. Myslím ale, že pro běžného čtenáře obeznámeného s problematikou jen povrchně, je román poměrně komplikovaný pro své historické pozadí, ale také především pro svůj místy těžko srozumitelný archaický jazyk a především pro používání soudobého vojenského žargonu.

V. ROZBOR REFLEXE RUMBURSKÉ REBELIE V TISKU

Denní tisk píšící o rumburské vzpouře představuje pro tuto práci sice důležitý, ale spíše útržkovitý zdroj informací. Útržkovitost těchto materiálů spočívá v tom, že zatímco v některých obdobích 20. století se o rumburské vzpouře psalo při jejích výročích v tisku skutečně hodně; největšího boomu dosáhla v 60.- 80. letech, kde především v celostátních periodikách najdeme spoustu připomínek, v některých obdobích naopak (léta 1. republiky, pochopitelně doba okupace a také zhruba prvního desetiletí od nástupu komunistického režimu) pak najdeme zmínek o rumburské vzpouře v našem tisku velmi poskrovnu. Onu „mezeru“ v novinových pramenech z doby počátků 1. republiky naštěstí poněkud zacelují prameny, které jsem prostudoval ve VÚA, o čemž píšu v samostatné kapitole. Pro lepší přehlednost jsem kapitolu o dobovém tisku, který nějakým způsobem reflektuje rumburskou vzpouřu, rozdělil na 2 podkapitoly- na podkapitolu o tisku celostátním a podkapitolu o tisku regionálním. Z regionálních periodik o rumburské vzpouře se mi podařilo dohledat pouhých 9 novin či novinových úryvků od 60. let až do současnosti; v celostátním tisku jich v seznamu pramenů uvádím 22, z nichž nejstarší pochází z r. 1948, tedy z období dlouhých 30 let po vypuknutí vzpoury. Je pochopitelné, že v následujících řádcích nejmenuji a nezabývám se všemi v soupisu pramenů uvedenými novinami. Důvodem je časté opakování se autorů, především z doby minulého režimu, kteří často nepřinášeli nic nového.

V/1 Rumburská vzpoura v celostátním tisku

Prvorepubliková média, obzvláště pak noviny německé, vzpouřu nerefletovala, a tudíž se v této části práce mohu zaměřit pouze na období po komunistickém převratu r. 1948 až do pádu režimu v r. 1989. Celostátní tisk po r. 1990 rumburské vzpouře zatím také patřičnou pozornost nevěnoval. Z doby 30. Výročí vzpoury, které je shodou okolností i rokem nástupu komunistů k moci, pochází jeden článek otisknutý v Pravdě, který rozebírám níže. Ten představuje výjimku, protože trvalo další desetiletí, než státní média začala pomalu „oprašovat“ tradici vzpoury a začala o ní (v době jejího 40. výročí) znovu psát. Při svém studiu v Národním archivu jsem provedl rozbor odrazu rumburské rebelie v klíčových státních denících a týdenících totalitní éry, a to v době významných kulatých výročí vzpoury. Zmínky o vzpouře jsem našel v následujících novinách, jsou to- *Rudé právo, Obrana lidu, Práce, Pravda, Zemědělské noviny, Hlas revoluce, Mladá Fronta a Tribuna*. Ačkoliv zmíněná periodika byla více či méně pod kontrolou státní komunistické moci, je s podivem,

jak nepravdělně (s výjimkou Rudého Práva) vzpouru reflektovala. Pro lepší přehlednost a systematickosti rozeberu zmíněné tiskoviny postupně jednu po druhé, nikoliv chronologicky.

Rudé Právo, nejvýznamnější a nejvlivnější to deník minulého režimu, se rumburské vzpouře věnovalo ze všech analyzovaných novin nejsystematičtěji a nejdůsledněji. Chvilu trvalo, než se znovu obnovil zájem autorů o tuto událost a je možné, že impulsem k tomu mohla být již mnou mnohokrát zmíněná práce J. Fialy *Rumburská vzpoura* z doby jejího 35. Východu. Roku 1958 napsal do Rudého Práva svůj první článek na téma rumburské rebelie s názvem *Probojovaná cesta* historik Karel Pichlík, jež se této tématice věnoval i ve svých knihách. Na článku se projevuje doba, kdy byl Pichlíkem napsán. 50. Léta byla dobou autorova nejsilnějšího ideologického přesvědčení , které se odrazilo v jeho tvorbě, zatímco 60. Léta znamenala (jak rozebírám v příslušné kapitole o Pichlíkových knihách z této doby) určitý Pichlíkův posun směrem k revizionismu, kdy občas neváhal i kritizovat své nejortodoxnější kolegy. Pokud se ale zaměříme na Pichlíkův článek *Probojovaná cesta*, nelze konstatovat nic jiného než, že se jedná o ukázkou klasického marxistického přístupu k problému rumburské vzpoury. Pichlík pochopitelně velebí aktivitu navrátilců v čele s Nohou (zajímavé je, že jako jediný z autorů klade na místo Nohovy pravé ruky a jeho nejbližšího „ pomocníka“ škodovák Václava Burdu, zatímco jiní autoři většinou tuto pozici přisuzují Vojtěchu Kovářovi) a Vodičkovo jméno jen lakonicky uvádí mezi popravenými. Článek je zajímavý ze stylistického hlediska; autorovo vyprávění je totiž podáno formou popisu míst, kde se vzpoura odehrála a kudy rebelové procházeli. Z textu je patrné, že Pichlík všechna tato místa se svým doprovodem osobně navštívil. Velice úsměvně na mne zapůsobilo autorovo až možná melodramaticky patetické lyrické líčení cesty z vlakem z Rumburku do Prahy, která úmyslně kopírovala cestu rebelů. Myslím, že nelze jinak než citovat Pichlíkův komentář: „ Odjíždíme z Rumburku stejnou cestou na jih, kterou se před čtyřiceti léty probíjeli rumburští střelci. Krásná Lípa, Rybníště, Jedlová, Nový Bor... Do vlaku nastupuje klubko mladičkových děvčat a cesta nám ubíhá veseleji než ráno. Děvčata zpívají, jsou veselá a bezstarostná. Cesta je volná. Probojovaná.“ Z textu se také dozvídáme, že se Pichlík také při své návštěvě Rumburku setkal s Rudolfem Demelem, významnou to postavou regionálního muzejnictví. Pozoruhodné je, že v pramenech se velice málo setkáváme se jménem této osobnosti, knihovníkem , archivářem a dlouholetým vedoucím pracovníkem rumburského muzea a mužem, který doslova s nasazením vlastního života vzpouru „ zachránil pro další generace“ (velice totiž riskoval, když chránil materiály k rumburské vzpouře před nacisty). Demel vytvořil z rumburského

muzea jakýsi pomník rumburské vzpoury a o jeho působení a významných zásluhách jsem se dozvěděl spíše „z doslechu“ než ze studia pramenů, kde je spíše poskrovnu zmiňován. Ale vraťme se k Pichlíkovu setkání s Demelem, neboť mě zaujalo, jak autor na příkladu tohoto muže demonstruje internacionální charakter vzpoury. Jak jsem již v této práci několikrát zmínil, komunisté na vzpouře vyzdvihovali především onen její tzv. „bolševický“ podtext „ale kromě toho oceňovali i její charakter nadnárodní. Za příklady toho je např. dávána podpora širokých německých lidových vrstev rebelům nebo nakonec samotná účast německých vojáků ve vzpouře. Pichlík demonstruje na příkladu 2 událostí jakousi historickou paralelu této mezinárodní solidarity- připomíná, že při rumburské vzpouře položil za české druhy život německý kulometčík Schuss a do souvislosti s tím dává to, že o 20 let později „chránil“ jiný Němec, Rudolf Demel, rumburskou vzpouř. Toto Pichlíkovo přirovnání považuji za nádhernou ukázkou komunistického dogmatismu, spočívajícího v křečovitě snaze zdůraznit internacionální solidaritu dělnictva a lidových vrstev obou národností, české i německé, a jejich odpor vůči válce. Pichlík se věnoval vzpouře ve svém dalším článku pro Rudé Právo i o 5 let později. Příspěvek s názvem *Bojovali za mír a spravedlnost*²⁹ obsahuje zhuštěnější souhrn již zmíněných faktů, překvapivá je absence jakýchkoliv jmen vůdců povstání. Dozvídáme se také, že autor studoval prameny ve Vojenském historickém ústavu (tehdy v Karlíně) a doporučuje také vídeňský Válečný archiv zájemcům o studium dalších vzpour v rakousko-uherské armádě za 1. Světové války. V osudovém roce 1968 přispěl do Rudého Práva svým stejnojmenným článkem o rumburské vzpouře František Horka³⁰. Jeho článek je skutečně nadmíru ideologicky poznamenaný. Autor textu rozvíjí teorie o tom, že české lidové národně- osvobozené hnutí v podobě např. masových demonstrací dělnictva či právě četných vojenských vzpour v zázemí, bylo mnohem angažovanější a uvědomělejší ve věci národní samostatnosti než oficiální odboj. Autor rozebírá i širší kontext selhání vzpoury a vůbec, podle něj, chybnou povahu nového státu. Myslím, že je na místě, abych citoval úryvek z úvodu tohoto příspěvku: „Ukázalo se však, že v situaci, kdy všennárodní program vytvoření samostatného československého státu ovládl duši lidových mas, i vzpoury čs. navrátilců se nezbavily iluzí, které odcházely až s krizí předmnichovské demokracie. Platí to i o vzpouře náhradního praporu střeleckého pluku č. 7 v Rumburku.“ Jak si vyložit tyto 2 věty? Já osobně si tato autorova vysvětlení v tom smyslu, že podle něj byla koncepce samostatného československého státu v té podobě, ve které byla r. 1918 realizována a ve které existovala následujících 20 let, špatná a autor by dával pravděpodobně přednost nějaké koncepci „

lepší“, nesoucí se spíše v komunistickém duchu. A co si představit pod těmi „ iluzemi“, které provázely celou 1. republiku a měly podle autora svůj vliv i při průběhu vzpoury? Domnívám se , že touto iluzí by mohla být autorem míněna právě snaha o osamostatnění národa a vytvoření samostatného státu za každého cenu, státu, který byl podle komunistů vytvořen kapitalistickými „ buržoazními“ elitami a měl spoustu nedostatků , a nikoli, jak by si přáli, byl vytvořen ve spolupráci s bolševickým hnutím šířícím se z revolučního Ruska. Podle autora se tato koncepce prvorepublikového státu ukázala být pomýlenou s nástupem fašismu a událostmi Mnichova 1938 a za lepší koncepci považuje logicky tu, která byla vytvořena po druhé světové válce a nástupu komunistů k moci. Pokud bychom toto obecnější pojetí domnělých „ chyb“ vznikající 1. republiky zúžili na problematiku neúspěchu rumburské vzpoury, tak se z textu dá jasně vyčíst, že autor vzbouřencům vyčítá především (i přes chválu a legitimizaci jejich jednání) to, že se nechali příliš zaslepit svým nacionálním postojem a odporem vůči Němcům. Právě nedůvěra Čechů k Němcům byla podle Horky klíčovým důvodem neúspěchu vzpoury, neboť díky ní nebyli nespokojení němečtí vojáci a dělníci zapojeni do průběhu vzpoury. Lze jen spekulovat, jak by se průběh celé akce vyvíjel s aktivním zapojením německé většiny v regionu do vzpoury. F. Horka také ve svém článku zpochybňuje existenci onoho „ Nohova“ tajného výboru. Uvádí, že tento výbor je sice v pramenech často uváděn, ale na rozdíl od jiných autorů o jeho existenci přesvědčen není. V 80. letech přispěl u příležitosti obou kulatých výročí vzpoury (v letech 1983 a 1988) na toto téma do Rudého Práva Miroslav Šiška ³¹. Šiška je také autorem článku *Chtěli porazit válku* ³², otištěného v Tribuně u příležitosti sedmdesátiletého výročí události z r. 1988. Podívejme se blíže na tyto příspěvky. Kromě popisu zásadního politického významu události se autoři snažili v této době upoutat čtenáře i líčením životů lidí, kteří vzpoudu vedli- především Františka Nohy a také částečně Stanka Vodičky. Miroslav Šiška se ve svých článcích pokusil zhodnotit „ bolševictví“ Františka Nohy. Šiška popisuje Nohovy zásadní zkušenosti, které nasbíral během pobytu v dobrovolném zajetí na Ukrajině, a jeho ovlivnění bolševickými myšlenkami. Zajímavé je především to, že i přes Nohovo evidentní zánění pro myšlenky VŘSR, jej (ani další navrátilce z ruského zajetí) autor za bolševika nepovažuje. Oceňuje jeho snahu aplikovat zkušenosti nasbírané v zajetí na specifické české podmínky , nicméně zdůrazňuje, že bolševikem být nemohl, neboť mu chyběly podrobnější znalosti bolševické ideologie a především zkušenosti získané prací v politické straně bolševického typu. Šiška tedy považoval Nohu a jeho druhy spíš za jakési „ proto- bolševiky“, kteří byli

podle něj jakýmsi předstupněm vývoje bolševiků , a tudíž nemohli prostě překročit „ stupeň své vyspělosti“ a „ svou dobu“. Podle mého názoru tím autor myslí především to, že podle něj jakoby jednou nohou sice vykročili „ správným“ směrem- směrem k „ pokrokovým idejím“ komunismu- nicméně druhou nohou zůstali stát jakožto Češi sloužící v rakousko - uherské armádě na půdě monarchie, ta pro ně stále představovala přeci jen prostředí domáctější a známější než sice inspirativní a velmi lákavé, ale přeci jen cizí a ne plně pochopené revoluční Rusko. A hodnocení Stanka Vodičky? Vodička je hodnocen trošku střídmeji a s menším nasazením než Noha, jelikož nebyl komunistou a navíc prodělal zajímavou proměnu z ateisty v hluboce věřícího katolíka, což nebylo komunistům příliš po chuti. Šiška také hodnotí Vodičkův nacionalistický přístup s jasným cílem revoluce za českou samostatnost (na rozdíl od Nohy, který chtěl pouze aplikovat bolševismus v českých podmínkách). Vodičku za to pouze mírně kárá, nicméně nacionální smýšlení bylo typické pro tehdejší většinovou českou společnost , a to ho podle autora „ omlouvá“. Poukazuje také na to, že byla škoda, že Vodička nezískal obdobné zkušenosti v revolučním Rusku jako jeho spolubojovník Noha, jinak by jistě zastával marxistický a proletářský přístup podobný tomu Nohovi. Dozvídáme se ale, že se Vodička přihlásil na frontu nikoliv s cílem bojovat za monarchii, ale s cílem přeběhnout na ruskou stranu. Měl i Stanko Vodička zájem seznámit se s ruskými revolučními poměry? To jistě není a těžko to již zjistíme... Publicisté 80. let také hodnotí příčiny neúspěchu vzpoury, shodují se v tom, že rumburská vzpoura byla rozhodně nejcílevědomějším a nejrazantnějším ze všech protirakouských povstání na československém území (na rozdíl třeba od Bratislavy, Rimavské Soboty či Trenčína) , ztroskotala především na špatné organizaci, nejednotnosti vzbouřenců , absenci pomoci civilního obyvatelstva a navíc i díky tomu, že se jednalo o projev odporu české menšiny v regionu s německou většinou.

Rudé Právo je skutečně jediným celostátním deníkem, který se od 50. let věnoval rumburské vzpouře se železnou pravidelností. O ohlasu rumburské vzpoury v dalších celostátních novinách se proto zmíním pouze ve stručném přehledu, protože o vzpouře psaly nepravidelně a vesměs nepřinášely nic nového. *Obrana lidu* reflektovala rumburskou vzpouru ve svých vydáních v r. 1958 a o 25 let později, r. 1983. Článek *Ozvěna října* z r. 1958³³ nepřináší skutečně nic nového, zdůrazňuje jen vliv vzpoury na rozklad c.-k. armády a konec války. Kroupův příspěvek *Ve městě revoluční chrpy*³⁴ není také třeba rozvádět. V soupisu pramenů uvádím, že články o rumburské vzpouře přispěli v 50. a 60. letech i autoři do tehdejší Mladé Fronty a do Zemědělských novin, příspěvky však vesměs omílají známá fakta a jsou psány

v duchu soudobého ideologického dogmatismu. Noviny nám ukazují, jak v průběhu největšího „boomu“ zájmu o rumburskou rebelii v 70. a 80. letech se enormně zvyšovala snaha o zdůraznění bolševického uvědomění Nohova. Příkladem může být článek z pera Pavla Nikla, otištěný v ZN dne 21.5. 1983, s názvem *Vojenská vzpoura v Rumburku před 65 lety*. Článek má podtitul *S tou myšlenkou se vraceli*, jenž je odvozen z údajného Nohova výroku. Citují: „Praskne-li zázemí, je konec války, fronta se zhroutí jako důsledek revoluce uvnitř. Totéž vypukne ve všech státech a nejprve v Německu. My jsme se sem s tou myšlenkou vraceli a taky to brzy provedem, jakmile nás bude víc (tím myslí navrátilce). Nadarmo jsme v Rusku nebyli“, a pokračuje, „My jsme revoluci prodělali a denně měli jsme smrt za pasem. My se smrti nebojíme a více se nám státi nemůže. Revolucí způsobíme konec války“. Tato vpravdě revoluční slova jsou citována novináři ve skoro každém příspěvku ze 70. a 80. let. Z dalších novinářských komentářů k výročí vzpoury pak za zmínku stojí ještě příspěvky v periodiku *Práce*, konkrétně *Úsvit republiky* ³⁶ od V. Tichého z r. 1968 a *Rumburská vzpoura* od J.O. Stanislava z r. 1978 ³⁷. Oba dva autoři vychází z hovorů s pamětníky události a s lidmi, kteří se vzpourou dlouhodobě zabývali, jako byl již v této práci mnohokrát zmíněný V. Mayer. Stanislavův příspěvek se navíc zabývá i staříčkou sestrou Františka Nohy Barborou Kubičkovou- Nohovou, která rumburskému muzeu věnovala bratrův poslední dopis. Zajímavé je to, že J. O. Stanislav se ve svém příspěvku zabývá nejen komunisty tolikrát omílanou teorií o nenávisti prvorepublikových elit ke vzpouře pro její „bolševický“ charakter, ale Stanislav se jako jeden z mála zaměřuje i na nenávist fašistů ke vzpouře.

Posledním celostátním periodikem komunistické éry, ve kterém byly otištěny poměrně zásadní články vztahující se k rumburské vzpouře, je *Pravda*. Roku 1948 zde byl otištěn zajímavý příspěvek J. Blechy s burcujícím názvem *Jak roztržitost přinesla zkázu* ³⁸. Tento příspěvek je přelomový (jedná se o nejstarší článek z celostátních novin, který jsem zahrnul do této práce) proto, že se v něm mísí staré nacionální, protiválečné a protirakouské (protiněmecké) přístupy ke vzpouře s přístupy novými, komunistickými. Rok 1948 a s ním spojený nástup totalitního režimu totiž znamenal převrat v hodnocení vzpoury. Nacionální prvek vzpoury a její význam při cestě ke vzniku Československa byly odsunuty na vedlejší kolej ve prospěch komunistického výkladu události. Nutno podotknout, že 40. a 50. léta byla obdobím spíše nezájmu či pomalu se rozvíjejícího se zájmu o rumburskou vzpouru a zlatá éra nového zájmu (a s ním spojeného nového ideologického výkladu události) nastala až v 60.-

80. letech. J. Blecha svůj článek uvádí slovy: „ Na den 21. května připadá 30. výročí rumburské vzpoury, která svou povahou připomíná, co Češi dělali Němcům již za 1. sv. války. Již tehdy byli odhodláni prolévat svou krev a přinášet oběti za svou vlast a svobodu právě tak jako se dělo za okupace. Český živel již tehdy dělal rakouským pánům velké starosti“. Z textu jasně vyplývá v jaké době byl napsán a srovnává vzpoudu s událostmi okupace, přičemž zdůrazňuje, že v obou případech se národ (aspoň jeho část) pokusil o nějaký odpor. Nejzajímavější částí Blechova článku je pasáž, kde rozvíjí myšlenku, že český národ vždy (nejen v těchto srovnávaných momentech- tj. za rumburské vzpoury či za okupace) doplatil především na nejednotnost a roztržitost ve svých vlastních řadách: „ Roztržitost ve vlastních řadách přinesla zkázu započatému dílu a smrt tolika vlastencům. Tak tomu bývalo vždy, když národ nežil jedinou myšlenkou a jedním společným cílem. Roztržitost národa vždy sloužila nepříteli, pomáhala k upevnění cizáckého panství. Proto tak usilujeme o překonání všeho, co národ rozděluje, proto si tak ceníme naprosté jednoty národa, proto všechno úsilí vynakládáme na její utužení a zabezpečení . Výročí rumburské vzpoury nám připomíná tyto neblahé stíny národní povahy, které musíme společnou vůlí a rozhodností překonat. Po všech zkušenostech z minula nechť je nám naprostá jednota všeho našeho lidu cílem nejvyšším a nejdražším“ Vyjádření je to vpravdě vlastenecké až nacionalistické, ale v podstatě pravdivé. Za neúspěchem rumburské vzpoury stála především (kromě jisté zbrklé živelnosti a nedostatečné připravenosti způsobené vyvoláním vzpoury s několikátýdenním předstihem, než byla plánována) ona roztržitost a nejednotnost typická pro chování našeho národa i v jiných těžkých údobích. I v rumburské vzpouře bychom našli několik takových příkladů nejednotnosti Čechů- ať už je to nedůvěryhodnost některých vojáků, kteří se ke vzpouře přidali ne proto, že by jim na jejím cíli záleželo, ale protože byli k účasti často donuceni pod tlakem nebo v ní viděli příležitost k dezerci, či likvidaci povstání samotného českými pluky, kdy i přes vlastenecké snažení Vodičky a jeho druhů stříleli „ Češi po Česích“. R. 1970 byl v *Pravdě* vytištěn plamenný článek Františka Klasny s názvem *Pravdu nelze vymazat*³⁹, který patří k nejideologičtějším příspěvkům k tématu. Klasna v něm kriticky reaguje na mediální vystoupení scénáristy filmu *Hvězda zvaná Pelyněk* Jiřího Procházky. V reakci na jedno jeho vystoupení v čs. televizi napsal novinář František Klasna 10. listopadu 1970 tento příspěvek do deníku *Pravda*. Procházka totiž v jednom rozhovoru podle Klasny snížil historický význam rumburské vzpoury když prohlásil, že účastníci vzpoury nebojovali za socialismus, ale za chleba. To bylo pro marxistickou historiografii

nepřípustné a Procházkovy výroky vyvolaly náležitou reakci. Klasna zašel dokonce tak daleko, že obvinil Procházku ze znevažování „pokrokového boje pracujícího lidu“ a významu vůdců vzpoury, kteří podle něj zemřeli zbytečně. Svá obvinění vůči Procházkovi vztahoval Klasna na velkou část české filmové obce, konkrétně na pracovníky Čs. státního filmu na Barrandově, kteří tvrdili, že Velká říjnová socialistická revoluce neměla s rumburskou vzpourou nic společného, a i když se někteří účastníci vzpoury stali předtím v Rusku svědky revoluce (jako např. Noha či Václav Burda z Plzně), hlavní pohnutkou jejich povstání nebyly bolševické ideje, ale nesnesitelný hlad. Je pochopitelné, že takováto teorie vzniku rumburské vzpoury (ať byla sebelogičtější a pravdivá) se novinářům a historikům komunistického ražení vůbec nelíbilo. Klasna ve svém článku přirovnává pohrdání svých současníků bolševickými kořeny vzpoury ke stejným názorům za „buržoazní“ republiky. Masarykova republika podle něj také překrucovala a zamlčovala skutečný význam rumburské vzpoury, především byla vědomě potlačována úloha vůdce povstání Františka Nohy. Právě Noha byl v 60. letech postaven marxistickými historiky na piedestal slávy, jakožto hlavní nositel pokrokových komunistických myšlenek mezi účastníky vzpoury. V závěru svého plamenného textu zdůrazňuje František Klasna historický význam rumburské vzpoury v „pokrokových dějinách boje našeho lidu za svobodu, mír a socialismus“, a to i přesto, že vzpoura skončila jinak než si její nadšení vůdci představovali. Jejich neúspěch Klasna přisuzuje jejich „politické nezkušenosti“. Tato formulace jasně vyjadřuje snahu autora článku o politizaci rumburské vzpoury v zájmu socialistické rétoriky a v podstatě tím naprosto eliminuje sociální příčiny rumburské vzpoury (hlad, neuvěřitelný dril vojáků jejich nadřízenými, jejich izolovanost od rodin ...) na úkor příčin politických. Co se týče moderní celostátní žurnalistiky, tj. novinářiny po r. 1989, tak ta vzpouru bohužel v podstatě nereflektovala, ale lze předpokládat, že letošní 90. výročí události a plánovaná velká výstava si získá zájem médií.

V/2 Zmínky v regionálním tisku

Relevantních písemných materiálů z regionálního tisku jsem našel velice poskrovnu. V soupisu pramenů uvádím konkrétně články z regionálních novin *Jiskra* a *Průboj*, které ovšem většinou nijak nevybočují ze zaběhnutých konvencí. Výjimkou je stať Miroslava Kryla z ústeckého *Průboje* s názvem *Věznění rumburských vzbouřenců v Terezíně* z r. 1978⁴⁰. Článek je výjimečný tím, že se jako jeden z mála nezabývá jen rumburskou vzpourou a osudy jejích hlavních vůdců, ale pojednává o neméně strastiplných osudech vzbouřenců uvězněných

v terezínské Malé pevnosti. Jak jsem již zmínil výše, tribunály v Rumburku a Novém Boru odsoudily k smrti 24 mužů- 3 vůdci povstání byli odsouzeni a popraveni v Rumburku, v Novém Boru bylo k trestu smrti původně odsouzeno všech 21 obžalovaných, vzápětí však bylo 14 z nich omilostněno a odsouzeno „ pouze“ k několikaletému tvrdému žaláři. Asi na 150 nováčků, kteří se ke vzpouře připletli v podstatě náhodou, bylo posláno na frontu. V Terezíně pak zůstalo do konce války přes 300 vojáků, kteří zde žili v těžkých podmínkách a navíc stále čekali na výsledek vleklého soudního řízení, jehož hlavní soudní přelíčení bylo stanoveno (paradoxně) na 28. říjen 1918. Právě 28. říjen a vznik republiky je z vězení vysvobodil. Krylův článek barvitým způsobem reflektuje nelidské strádání těchto hrdinů (z nichž někteří se již z cel nikdy nedostali) a jejich čekání na konec války. Absurdně také působí to, že po vyhlášení státní samostatnosti nebyli vzbouřenci propuštěni na svobodu hned, ale jejich propuštění byla postavena do cesty překážka v podobě byrokratických zábran, neboť československé úřady teprve pomalu přebíraly iniciativu z rukou úřadů staré monarchie (k propuštění nakonec díky rychlé aktivitě uvědomělých členů národního výboru v Terezíně během 29. Října došlo). Osudy dlouhé měsíce vězněných rebelů jsou (na rozdíl od popravených vojáků v Novém Boru a Rumburku) skutečně méně známy a Krylův článek se jako jeden z mála pokusil objasnit tyto aspekty důsledků rumburské vzpoury. Mnohem podstatnější je ale z mého pohledu lokální tisk po r. 1989. Po Sametové revoluci zájem o tradici rumburské vzpoury upadl, minimálně v období první poloviny 90. let. Opětovný růst zájmu nastal až v souvislosti s 80. výročím vzpoury v r. 1998 a především na počátku 21. st. Právě zhruba v posledních 5 letech se událost (s blížícím se 90. výročím) těší velkému zájmu historiků, vojenských odborníků i laické veřejnosti .R. 2001 navíc kluby vojenské historie ve spolupráci s městským úřadem a muzeem v Rumburku zorganizovaly 1. rekonstrukci vojenské vzpoury v Rumburku ⁴¹. Historikové i publicisté se pochopitelně snaží o nový přístup k události a o odstranění hlubokých deformací v náhledu na tuto problematiku, způsobených komunistickou vědou a publicistikou. Z novinových článků z přelomu minulého a současného století tedy můžeme usuzovat, že mizí především ono velice kontroverzní vyzdvihování významu Ruské revoluce na rumburskou vzpouru a jsou také mírněna tvrzení o „ bolševickém zápalu“ Františka Nohy. Současný náhled na událost je v podstatě do jisté míry podobný tomu předmnichovskému, levicová orientace účastníků povstání či jejich pobyt v ruském zajetí nejsou nijak zveličovány, ale současně nejsou ani zamlčovány. I v regionálním tisku po r. 1989 jsou zmínky skromné, nicméně 80. Výročí

vzpoury v r. 1998 přeci jen znamenalo jistý ohlas, konkrétně ve vydání přílohy *SD Magazínu Ústeckého deníku* z května tohoto roku. Na stránkách 12- 13 nalezneme 3 zajímavé články věnované tématu rumburské vzpoury. První článek Pavla Koukala s názvem *Rumburská vzpoura* ⁴² je zajímavým příkladem změny přístupu k rumburské rebelii po Sametové revoluci. Především je znatelný posun k objektivnějšímu hodnocení daných faktů, byť se autor dopustil drobných chyb v detailech (konkrétně se jedná o špatné označení hodností Nohy- který je označován nesprávně jako „ desátník“, což je chyba často opakovaná i ve starších pramenech- a Vodičky, nesprávně označovaného jako „ kadeta“). Za příčiny vzpoury autor považuje akutní fyzické strádání vojáků, jejich vlastenecké pohnutky a únavu válkou. Údajné „ bolševické“ kořeny vzpoury autor nezmiňuje a ani se nezabývá postojem minulého režimu. Koukalovo hodnocení vzpoury jakožto významného mezníku na cestě k samostatné státnosti se tedy ve své podstatě přibližuje prvorepublikovému postoji ke vzpouře, který také vyzdvihoval její protiválečný a vlastenecký faktor. Narážky na zneužití vzpoury minulým režimem nicméně najdeme v dalších 2 článcích vytištěných v tomto deníku. V příspěvku *Největší slavnost české menšiny* ⁴³ se dozvídáme, že 20. léta byla obdobím velké obliby rumburské vzpoury, především v době okolo 10. výročí rumburské vzpoury a (s tím možná poněkud přehnaně dávaném do souvislosti) vzniku republiky v r. 1928. Nejslavnější slavnosti se konaly (poněkud nepochopitelně) v době od 29.6.- 7.7. 1928 a celá akce byla velkou ukázkou sounáležitosti české menšiny ve Šluknovském výběžku vůči Němcům. Předsedou slavnostního výboru byl jmenován uznávaný učitel Josef Škoda a akce se udála za účasti mnoha významných osobností. V Rumburku se navíc uskutečnilo divadelní představení historické hry Boženy Vodičkové- Olšovské *Rumburská vzpoura* (nebyl jsem schopen dopátrat příbuznost autorky s vůdcem povstání Vodičkou). Ze článku se také o této oslavě dozvídáme, že citují : „ V 50. letech byla snaha hodnotit tuto epizodu jednostranně stejně jako celou rumburskou vzpouru, ale období, kdy se dokazovalo, že bez VŘSR by nebylo samostatného Československa, již našťástí pominulo“. Třetí a poslední článek z tohoto vydání deníku s názvem *Pocta novoborských hrdinů* ⁴⁴ pojednává o zbudování pomníků připomínajících rumburskou vzpouru v Rumburku i Novém Boru. Autor článku připomíná ideologické deformace minulého režimu, zneužití a také zneuctění památky rumburských vzbouřenců minulým režimem ve jménu tehdejší propagandy. Zmíněné novinové články jsou alespoň jistou ukázkou novátorského přístupu k rumburské snaze- představují snahu o přístup objektivní, ideologicky neutrální a stavící se čelem k minulosti.

VI. DALŠÍ PRAMENY

V této kapitole se věnuji pramenům spíše druhotným, nicméně pro seznámení s danou problematikou nesmírně důležitým a velice inspirativním. Jedná se především o materiály z obsáhlého fondu Vojenského Ústředního archívu a částečně také písemné prameny z rumburského muzea (část z nich jsem ovšem zmínil v kapitole o tisku).

VI/1 *Rozbor pramenů z Vojenského ústředního archívu v Praze*

Součástí této bakalářské práce byla i návštěva a následné zpracování dostupných pramenů z Vojenského Ústředního archívu v Praze (VÚA)⁴⁵. Dovolil bych si nyní připomenout povahu a původ pramenů z předcházejících kapitol. Literatura, tj. knihy o rumburské vzpouře pojednávající plně nebo svým dílem, pochází vesměs z doby totalitního režimu, až na jednu výjimku z doby současné(Markova práce z r. 2005) a z doby první republiky pochází velice málo knih vesměs nevalné hodnoty. Co se týče dalších písemných pramenů, které představuje především denní tisk regionální a celostátní a materiály z rumburského muzea, tak ty pocházejí především z období od 50. Let do r. 1990 a jak jsem zmínil, jedná se spíš o materiály útržkovité povahy. Období počátku let dvacátých, kdy rumburská vzpoura byla tématem stále velmi živým a existovala spousta pamětníků, je nám naštěstí přístupné právě díky VÚA. Drtivá většina pramenů tohoto archívu k tématu totiž pochází právě z 1. poloviny 20. Let, kdy se nová republika musela s největším protiválečným vystoupením na našem území vyrovnat. Komunističtí historici a publicisté sice později poukazovali na „ macešský“ přístup Masarykovy republiky ke vzpouře, nicméně studium pramenů právě ve VÚA ukazuje, že se hluboce mýlili. Z toho důvodu představují právě zdejší materiály klíčový argument proti komunistickému hodnocení prvorepublikového postoje k rumburské rebelii. Pokud bych měl sumarizovat obsah zdejšího fondu Ministerstva Národní obrany (MNO), tak mezi prameny ke vzpouře jsem našel: výstřižky některých novinových článků z počátku 20. let, memoranda a spisy MNO, ve kterých je vzpoura analyzována, rozsáhlou část fondu tvoří písemnosti kolem odškodnění pozůstalých po rumburských rebelech a především spisy ohledně stavby památníku vzbouřenců v Boru, žádosti Sdružení rumburských vzbouřenců k vyšším státním instancím o zastání finanční i politické atd. Samostatnou kapitolu je pak kauza již zmíněného majora Flibora. Ve VÚA jsem našel skutečně velmi zajímavé materiály o kontroverzní

osobnosti muže, který potlačil rumburskou vzpouru a po válce naprosto nepokrytě ujišťoval českou veřejnost o svém „vlastenectví“. Stálo se tak v reakci na články z r. 1920 otištěné v několika periodikách (jsou také dostupné ve fondech VÚA) ,v jednom z nich vydaném Flibora z oportunistu a naprostého nedostatku svědomí obviňuje mj. i Marie Majerová. Flibor patří k nejznámějším postavám rumburské vzpoury a svým poválečným jednáním také skutečně k postavám nejrozporuplnějším. Nejzajímavější mezi prameny uloženými ve VÚA jsou v jeho případě ohrazení proti výpadům z tisku a především ručně psaná příloha přihlášky pro MNO. Čtenáře i zběhlého v historii vzpoury může velice zmást čtení oněch řádků, kde Flibor rozebírá své „hrdinství“ a ryzí vlastenectví. Líčí zde, že sám riskoval svoji vlastní kariéru a život, když chránil nejprve ráno 21. Května 1918 životy svých vlastních vojáků 18. Pěšího pluku (kteří se také kvůli hladu vzbouřili, ale Flibor jim jako „správný“ Čech domluvil a jejich kázeňské pochybení přešel) a později se snažil zmírnit i oběti v řadách rumburských rebelů, proti nimž prý nezaútočil s plnou razancí a později dokonce prý nesl hlavní odpovědnost za zmírnění rozsudku smrti na těžký žalář u některých novoborských vzbouřenců. Životopisné materiály Rudolfa Flibora tak skutečně patří k nejautentičtějším a nejčtivějším pramenům uskladněným ve fondu VÚA a i po desetiletích nepřestává „kauza Flibor“ čtenáře těchto písemností udivovat. Stejně neuvěřitelné se zdají být spisy Ministerstva národní obrany. To sice nejprve navrhlo postoupit celou kauzu disciplinárnímu výboru, nicméně posléze Flibora očistilo a postavilo se za něj. Těžko si dnes dovedeme představit, jak tristně asi Fliborova žádost o omluvu ze strany novin a následná snaha o získání revoluční medaile za hrdinství působila na přeživší účastníky vzpoury.

První republika se evidentně nesnažila o to aby se na rumburskou vzpouru zapomnělo, jak tvrdila komunistická historiografie, ale existují naopak doklady o tom, že se ji dokonce snažila analyzovat a vzít si z ní ponaučení. Ve fondech Ministerstva národní obrany tak najdeme 2 dokumenty: *Memorandum o vzniku a významu vzpoury bývalého 7.- střeleckého pluku* a bezejmenný dokument obsahující nástin hlavních idejí vzbouřenců (vydaný v době 2. Výročí vzpoury). Oba dokumenty ukazují zájem vojenských elit nového československého státu o nejslavnější vzpouru proti Rakousku- Uhersku. Dnes si můžeme klást otázku, zda tak vojenské velení Ministerstva národní obrany činilo z nezištných důvodů, tj. především oceňovali hrdinný odpor rebelů proti c.-k. armádě a jejich pacifistické ideje, nebo zda se československá armáda rumburské vzpoury spíš štítla a bála se jejich možných forem ve vlastních řadách. Analýzou rumburské vzpoury dospěli představitelé ministerstva k názoru, že

se jednalo povstání, které bylo pro svou živelnost, lokální omezenost a do jisté míry bezvýhodnost odsouzeno k nezdaru. Na druhou stranu se jednalo o akt hrdinství, když vezmeme v potaz, že se v té době zdál konec války v nedohlednu. Porážka rumburské rebelie byla podle této analýzy (stejně jako porážky všech dalších povstání v Rakousku- Uhersku r. 1918) zdánlivým vítězstvím staré monarchie - ale jen skutečně zdánlivým, protože přispěla k jejímu oslabení a následnému pádu. Při hodnocení příčin vzpoury považují autoři těchto 2 spisů rumburskou rebelii za vyústění dlouhotrvající šikany a fyzického strádání a nerozvíjí teze o politickém pozadí vzpoury.

Nepochybně zajímavými archiváliemi z počátku 20. let jsou dokumenty odkazující na snahu přeživších rumburských vzbouřenců o rehabilitaci a odškodnění. Studium těchto spisů ukazuje, že 1. Republika rozhodně nebyla k rebelům „ macešská“, na druhou stranu tu byly určité zákony a pravidla, které otevřené očištění komplikovaly. Po vzniku Československa se totiž velmi záhy bývalí rumburští vzbouřenci, věznění předtím v Terezíně, zorganizovali v komitét tzv. Sdružení rumburských vzbouřenců. Z pramenů jsem se dozvěděl, že se vzbouřenci opakovaně dožadovali politických práv, jinými slovy požadovali ocenění významu svých činů a zproštění viny (přeci jen podle práva byli stále vzbouřenci proti legitimní moci), popřípadě i finanční odškodnění. Vrcholem jejich snažení bylo získat takové uznání, kterým budou postaveni na roveň zahraničního politického odboje- legionářů. Je třeba uvědomit, že my dnes s odstupem času vůbec nezpochybňujeme to, že Rumburští nebyli ničím jiným než přinejmenším mučedníky a bojovníky za správné hodnoty, pokud ne přímo hrdiny, z pohledu první republiky to už tak jednoduché nebylo. I když bojovali proti Rakousku- Uhersku a i když jejich vzpoura byla (cíleně nebo náhodou) jedním z významných mezníků při zániku staré monarchie a vytvoření nové republiky, nebyli v podstatě ničím jiným než povstalci proti jejich svrchované moci. Můžeme se domnívat, že to si uvědomovali i činitelé první republiky, kteří na jednu stranu oceňovali a museli oceňovat zásluhy rumburských rebelů, na druhou stranu se logicky obávali toho, že plnohodnotným uznáním vzpoury vytvoří do budoucna precedens, podle něž bude vzpoura do budoucna něčím legitimním a ospravedlnitelným. Z tohoto hlediska byl postoj tehdejších elit poněkud rezervovaný, což můžeme vyčíst z dokumentu politické kanceláře Ministerstva národní obrany z 3.12.1920. Ministerstvo zde negativně reaguje na žádost vzbouřenců o zproštění obvinění z rebelie a odškodnění, neboť Zákon o nespravedlivém odsouzení (kterého chtěli rebelové využít) se vztahoval na obyvatelstvo civilní, nikoli na vojáky . Důvody pro finanční

odškodnění tehdy politická kancelář také neviděla, nicméně poukázala na to, že finální rozhodnutí spočívá na dohodě ministerstev národní obrany a vnitra, která později peníze vzbouřencům skutečně vyplatila. Dosažení dalšího cíle, tj. postavení rebelantů na úroveň legionářům, se však Rumburským v žádném případě nepovedlo. Důkazem toho je dopis jistého J. Froňka, řadového účastníka vzpoury vězněného v Terezíně, adresovaný Prezidiu Ministerstva národní obrany, který jsem taktéž našel ve fondu MNO. Pan Froněk tvrdil, že se na základě různých novinových a jiných dezinformací dozvěděl o předpokládaném sjezdu bývalé rakouské 21. Divize (pod níž spadal 7. Střelecký pluk), na kterém měla být rumburským rebelům udělena práva účastníků odboje. Informace byly mylné a ministerstvo panu Froňkovi odpovědělo, že jakýkoli sjezd bývalé rakouské divize je její soukromou záležitostí a že rumburská vzpoura jakožto nepolitická událost nemůže být stavěna na roveň legionářům. Zde bych si dovilil připomenout, že jsem se již v této zmínil o tom, jak marxistická věda poukazovala na to, že první republika vzpouru přehlížela a naopak zveličovala význam (komunisty nenáviděných) legionářů. Dopis pana Froňka a jiné pokusy rebelů o získání politických práv tak sloužily komunistům jako „ důkaz“ toho, že jejich teorie jsou pravdivé. Jak jsem však již výše uvedl, myslím si, že důvody jisté rezervovanosti a zdrženlivosti prvorepublikových elit byly jiné, pramenily spíše z možné obavy ospravedlnění vzpoury obecně jakožto legitimního prostředku odporu.

Oficiálního politického uznání tedy vojáci 7. střeleckého pluku nedosáhli, za to se jim však dostalo odškodnění finančního, což komunistická historiografie velice ráda přehlížela. Přehlížela ráda i to, že to byl sám prezident T.G. Masaryk, symbol předmnichovské republiky, kdo projevil o rumburské vzbouřence a jejich příbuzné zájem, a ze svých osobních prostředků pro ně vyčlenil 20000 Kč. Prezidentova kancelář svěřila peníze Ministerstvu vnitra, a to v koordinaci s Ministerstvem národní obrany provedlo důkladné prozkoumání finančních poměrů rodin po zavražděných rebelech. 26. Května 1923 byl pak vyhotoven konkrétní návrh přesného rozdělení částky mezi 10 rodin pozůstalých. Spis o rozdělení prezidentských peněz je velmi zajímavým pramenem už z toho ohledu, že jsou (5 let po vzpouře) zmíněny osudy rodin po rumburských rebelech, z nichž některé skutečně živořily v nuzných podmínkách. Zajímavé se z dnešního pohledu zdá, že v případě rodin 2 rebelů (J. Švehly a J. Bernarda) rozhodly příslušné úřady zamítavě, neboť „ tyto rodiny již finanční podpory nepotřebují“. Za zmínku stojí i zásadní chyba v tomto spise, kde je opakovaně uváděno Nohovo křestní jméno jako Josef.

Podstatnou část mnou prostudovaných písemných pramenů ve VÚA tvoří spisy týkající se stavby pomníku sedmi obětem zastřeleným a pochovaným v Novém Boru (ve 20. letech byl Nový Bor, za Rakouska- Uherska znám jako Hajda, označován zásadně jako Bor u České Lípy). Zatímco Rumburk si na svoji připomínku rumburské vzpoury musel počkat až do 50. let, v Boru se zrodilo poměrně silné hnutí připomínající tradici a význam vzpoury již po vzniku po republiky r. 1919, výsledkem byl vznik již zmíněného *Kroužku pro postavení pomníku obětem rumburské vzpoury* (ve výše zmíněné práci *Rumburská vzpoura 1918 a současnost* od V. Mayera a kol. se tvrdí, že duší tohoto hnutí byl již zmíněný F. Pála, sociální demokrat a autor brožury *Vzpouza rumburská*). „ Kroužek“ byl v podstatě dobrovolnickým hnutím novoborských sklářů, kteří nechtěli, aby památka rumburských hrdinů upadla v zapomnění. Skláři vybrali do května r. 1922 velice slušný obnos 19000 Kč, nicméně to na stavbu pomníku a náležitosti s tím spojené samozřejmě nestačilo. Významným mezníkem ve stavbě pomníku proto byla intervence poslance Jana Dubického. Tento zákonodárce vystoupil 30.5. 1922 na půdě Poslanecké sněmovny s návrhem na vykoupení místa, kde jsou pochováni rumburští rebelové zastřelení v Boru, státem a následnou státní pomoc při stavbě pomníku těmto sedmi obětem vzpoury a úpravě jeho okolí. Dubického argumenty vůči jeho kolegům spočívaly hlavně v nutnosti uchování památky rumburské vzpoury a také především ve vyzdvižení snaživosti a obětavosti chudých novoborských sklářů, kteří byli, vědomi si důležitosti vzpoury, schopni vybrat slušný obnos. Dubický pak pokračoval v tom smyslu, že by nebylo čestné a správné ponechat břemeno jen na těchto chudých sklářích a je nutné, aby se do celé věci v národním zájmu vložila vláda. Vláda měla prostor novoborského hřbitova vykoupit (majitelem byl bývalý šlechtic Kinský) a postarat se o jeho zušlechtění a úpravu nutnou pro vztyčení pomníku. Pod Dubického peticí k tomuto návrhu se v Parlamentu podepsalo 20 poslanců a celému projektu nakonec požehnala vláda ČSR. Nejsou tedy pravdivé argumenty komunistických historiků, kteří později tvrdili, že stavba památníku spočívala na bedrech novoborských dělníků a jejich soukromé iniciativy. Jisté naopak je, že bez přímé intervence vládních ministerstev národní obrany a vnitra na základě Dubického návrhu v Parlamentu, by projekt realizován nebyl. V květnu r. 1922 pak Ministerstvo národní obrany vypsalo šek na 3000 Kč určený „ Kroužku“. ⁴⁶ Tyto peníze, v platebním rozkazu oficiálně evidované jako zdroj pro „ různé potřeby a nepředvídatelné výlohy“, použil „ Kroužek“ na přípravu odhalení pomníku , které slavnostně proběhlo 27. 5. 1923 za účasti státních představitelů, ale také různých organizací jako byla Čs. obec legionářská či Sokol.

Z pramenů z doby těchto pro novoborské skláře nepochybně slavných dní nemůžu nezmínit dopis „Kroužku“ poslanci Dubickému ze 7. Května 1923. „Kroužek“ poslanci děkuje za jeho snahu a v podstatě se u něj přimlouvá, aby pokud možno použil své konexe k získání co nejvíce vlivných lidí ve státní správě pro jejich „věc“ (a s tím pochopitelně souviselo i získání finančních prostředků pro stavbu památníku, které bylo nakonec projednáno o 12 dní později, 19.5.1923). Zajímavé se zdají být i nenápadné „výtky“ členů novoborského „Kroužku“ v tomto dopise, ve kterých si pisatelé poslanci stěžují na to, že se o schválení jeho návrhu vládou nedozvěděli z oficiálních míst. Můžeme se domnívat, že tato skrytá výtka členů „Kroužku“ souvisí s jejich pocitem, že je vláda nebere jako legitimní sdružení, které se v podstatě ukázalo být při následující schůzi zástupců všech zúčastněných stran jako pravdivé. V tomto dopise mne zaujala ještě jedna poznámka, kterou myslím stojí za to zmínit. „Kroužek“ v dopise také upozorňuje poslance na to, že před jistou dobu byla vydána jistá brožura na oslavu rumburské vzpoury, kterou však novoborští aktivisté považují za „jednostrannou“ a spíš by celé věci škodila než aby jí prospěla. I když v dopise nepadl konkrétní název knihy ani autora, podařilo se mi zjistit, že se jedná o již zmíněnou Pálovu publikaci o rumburské vzpouře, vydanou po prvé r. 1920 a r. 1923 připravenou pro druhé vydání (o jejích nedostacích jsem psal již výše). Tady nacházíme jistý rozpor- v literatuře totiž najdeme, že právě Pála byl na počátku 20. let předním novoborským aktivistou v této otázce a čelnou osobností „Kroužku“. Podle Fialy se Pálovy levicové názory postupně radikalizovaly , až se dokonce později ze sociálního demokrata stal komunistou. Můžeme spekulovat, že právě postupné zostřování jeho názorů mohlo vést kolem r. 1923 k postupnému odcizení Pály jeho kolegům z Kroužku“ (ostatně jisté indicie tomu nasvědčují), ale to již dnes nezjistíme. Zajímavé také je, že v závěru dopisu vyzývají představitelé sklářů pana poslance, aby , parafrázují, „oslavila proběhla s důstojností a pokud možno se vyvarovala jakéhokoliv třídního a politického zabarvení“. Toto prohlášení je nesmírně důležité a ještě důležitější z toho důvodu, že nebylo proneseno „buržoazií“, ale představiteli prostého dělnictva, které si nepřálo nic jiného než důstojnou oslavu statečných hrdinů, kteří byli popraveni za napjaté situace v jejich městě. Toho dělnictva, které evidentně v této době nechtělo mít nic společného s ideologicky zabarvenými teoriemi strany, která se považovala za ochránce jejich zájmů. Tato tvrzení poukazují na určitou vyspělost novoborských sklářů, pro které byla důležitá vzpoura samotná a především neskutečné osudy jejích hlavních hrdinů, nikoliv snaha o nalezení politického pozadí této rebelie za každou cenu, jak později za

minulého režimu činily některé mocenské skupiny. Vybudování provizorního pomníku bylo ale pochopitelně jen první fází stavby. 12 dní po odeslání tohoto dopisu se konala porada „ o akci k trvalému zbudování Památníku rumburských rebelů“ . Protokol o této poradě je k dispozici ve fondu, nalezneme ho v ručně psané a také čistopisné verzi. Z listiny přítomných se dozvídáme , že se schůzky zúčastnili zástupci „ Kroužku“, státního pozemkového úřadu , vládních ministerstev vnitra a národní obrany a také zástupci „Památníku odboje“-vojenského uskupení vedeného bývalým legionářem Rudolfem Medkem. Schůzi řídil ministerský rada Dr. Heller. Jak jsem již naznačil, vláda měla problém s uznáním legitimacy „ Kroužku“, považovala ji totiž za jakési volné seskupení soukromníků. Heller proto přišel s návrhem, aby se „ Kroužek“ přeměnil na organizaci s přesnějším vymezením hierarchie, popř. aby předal své pravomoci tzv. menšinovému výboru v Boru. Na schůzce byla také zástupci ministerstva vnitra projednána situace kolem přerozdělení prezidentova daru a mělo dojít k definitivnímu odevzdání peněz potřebným rodinám. Zástupce sklářského „ Kroužku“ přišel s návrhem, aby peníze vybrané dobrovolníky z řad novoborských dělníků byly určeny pro další případnou finanční podporu pozůstalých a tzv. menšinový výbor v Boru měl mít na starosti udržování státem vykoupeného místa, na kterém měl být památník zbudován. Vláda měla prostřednictvím „ Památníku odboje“ vzít na sebe odpovědnost za náklady spojené s vybudováním památníku. Tyto návrhy byly přijaty a vedly k uzavření dohody, která vyústila v oficiální pomoc státu při stavbě a stálém udržování tohoto památníku. Zajímavé je, že komunistická historiografie o aktivitách prvorepublikových vlád mlčí, naopak zásluhy o vybudování památníku přisuzuje iniciativě novoborských českých dělníků (ve 30. letech měla KSČ ve městě silnou pozici) a jejich německých kolegů. Prameny, které jsem prostudoval ve VÚA, se o těchto česko-německých vztazích v Boru zmiňují sice velmi letmo, ale jsou velmi zajímavé pro pochopení nacionální otázky v regionu. Ve fondu jsem konkrétně našel jeden archivní dokument, napsaný dne 15. června 1922 v Domažlicích. Jedná se o dopis zastupitelského sboru města Domažlic adresovaný poslancům. Radní v něm svůj zájem o novoborské aktivity kolem rumburské vzpoury odůvodňují účastí jednoho svého rodáka a 2 dalších Chodů ve vzpouře. V dopise vyjadřují své znepokojení nad tím, že se český menšinový výbor v Boru při své snaze o stavbu pomníku potýká s vyloženými provokacemi ze strany německé většiny. Domažličtí v podstatě obviňují němce ze šovinismu a uvádějí dokonce několik případů znehodnocení oněch pietních míst ze strany německých nacionalistů.

Dopis čelných představitelů vzdáleného chodského centra pak uzavírá apel na poslance, aby nedopustili takovéto hanebné pošpinění památky těch, jejichž oběť je třeba si připomínat.

Mezi drobnostmi, které při studiu těchto archivních pramenů zaujmou, bych ještě zmínil mj. i spisy týkající různých pietních akcí na památku vůdců rebelie. V květnu roku 1923 se konala rozsáhlá slavnost na počest Vojtěcha Kováře v jeho rodné obci, v Košířích u Prahy. Mezi četnými pozvanými hosty byl i prezident Masaryk, který však pro zaneprázdnění zdvořile odmítl. V Plzni samotné velmi záhy vznikl Komitét pro stavbu pomníku Františkovi Nohovi. Listem ze dne 7.7. 1920 se příslušníci tohoto komitétu obrátili na Vojenské prezidium Ministerstva národní obrany, aby svým jménem zaštitilo slavnost u příležitosti výročí Nohovy smrti. Můžeme jen spekulovat, jaké byly skutečné důvody toho, že velitelství teritoriální brigády ministerstva odmítlo protektorát nad touto oslavou přijmout a komitétu zdůraznilo, že by vhodnější bylo, kdyby se protektorátu ujala fyzická osoba, jmenovitě starosta Plzně, poslanec a člen branného výboru v jedné osobě p. Pik. Mezi dalšími písemnostmi najdeme vzájemnou korespondenci mezi „Kroužkem“, ministerstvem národní obrany a velitelstvím pěšího pluku č. 18 v Plzni, které se týkají žádosti „Kroužku“ o poskytnutí hudebního doprovodu v podobě vyslání poselstva z části 18. pěšího pluku u příležitosti 5. výročí vzpoury, což mělo symbolický význam (mučedníci vzešli z tohoto pluku). Čtení těchto dopisů působí spíše úsměvným dojmem a názorně ilustruje byrokratické překážky, které museli novoborští skláři překonávat, aby nakonec (za cenu úhrady cestovních nákladů) dosáhli vyslání deputace v podobě 3 důstojníků a 4 vojáků, kteří poskytl požadovaný hudební doprovod.

Závěrem této kapitoly musím znovu připomenout, že význam archiválií ve fondu MNO je naprosto zásadní z toho důvodu, že poskytují velice cenné a detailní informace k období první republiky (byť z největší části z jejích počátků, tzn. z 20. let). Tyto prameny jsou také nesmírně důležité proto, že často poskytují zásadní argumenty proti neobjektivní komunistické interpretaci rumburské vzpoury.

VI/2 Rozbor pramenů sekundární povahy (Okresní muzeum v Děčíně)

Na závěr bych rád zmínil ještě skromné, leč zajímavé materiály, které jsem prostudoval v rumburském muzeu. Mezi tyto prameny patří i spousta dobových novin, ty jsem ovšem zpracoval v předcházejících kapitolách věnovaných dobovému tisku. Dále jsem mezi

materiály rumburského muzea našel především cenné prameny spíše druhotného charakteru, včetně vzpomínek účastníků vzpoury a článků laiků, kteří se vzpourou zabývali. Tyto prameny jsou k nalezení pouze ve fondech Rumburská vzpoura a Sběrka okresního inspektora Maštálka ve zdejšímu muzeu. V tomto fondu jsem našel zajímavý strojopis z roku 1928⁴⁷, který obsahuje zamyšlení účastníka vzpoury Josefa Hrubého. Historiografie vyčítá právě tomuto účastníku vzpoury, že to byl on, od něž vyšel onen omyl o existenci Nohova tajného výboru, který vzpouru připravoval. Hrubý v tomto spisku skutečně líčí Nohovu aktivitu a jeho důkladnou, sedm týdnů trvající, přípravu vojenského povstání. O existenci tohoto tajného výboru se ale Hrubý veřejnosti zmínil až r. 1951, v tomto spise z r. 1928 však o výboru nepadá ani slovo. Víme také, že Hrubý byl účastníkem stávkové akce ve Škodových závodech a v textu také skutečně prezentuje své razantní názory potřeby „zasaditi mocnou ránu našemu hlavnímu nepříteli – Rakousku – Uhersku“. Z textu tedy vyplývá, že Hrubý byl v té době především horlivým vlastencem a v boji za národní samostatnost spatřoval hlavní smysl celé vzpoury, byť uznával i vliv myšlenek navrátilců z Ruska na motivaci mužstva, nicméně tyto myšlenky zde nepřeceňoval a vyzýval národ především „ke spravedlivému hodnocení národní revoluce“. Za zmínku stojí jeden z mála pramenů z let třicátých, kterým je článek Jana Bočka o rumburské vzpouře z r. 1932⁴⁸. Text tohoto článku v podstatě odpovídá pozdějším komunistickým teoriím o přístupu prvorepublikových autorů k události, autor se tu vyhýbá Nohově zkušenosti s ruskými revolučními myšlenkami (nelze říct jestli záměrně) a zdůrazňuje především Nohovy vůdcovské schopnosti a jeho snahu podílet se na boji za československou samostatnost. Zde je asi zásadní rozdíl mezi názorem novinářské a historické obce na osobnost vojína Nohy v meziválečném a poválečném období. Zatímco ve 20. a 30. letech byly zdůrazňovány právě Nohův přístup ke snaze o osvobození Československa (který získal i na základě informací o působení domácího a zahraničního odboje), komunisté naopak tvrdili, že Nohovi nešlo o vytvoření samostatného Československa (tyto myšlenky přisuzovaly desátníkovi Vodičkovi), ale „pouze“ o aplikaci bolševického modelu řízení státu na středoevropské prostředí. Jak si představovali praktické provedení tohoto plánu, může být předmětem spekulací. S nadsázkou se dá říci, že se v psaní o rumburské vzpouře v 50. letech odrazila i studená válka. Dokladem toho jsou vzpomínky jednoho z účastníků vzpoury⁴⁹, pana Františka Ujky, povoláním účetního. Ujka ve svém dopise, uvedeném již obligátním komunistickým „Vážení soudruzi – milí kamarádi!“ líčí události, kdy byl počátkem května 1918 přeložen s 25 spolubojovníky ze Salzburgu

k sedmému zeměbranceckému pluku do Rumburku, konkrétně k rotě strojních pušek. Poté, co 21. května 1918 na základě neúnosných životních podmínek vypukla rumburská vzpoura, se Ujka se svými kolegy po krátké debatě se vzbouřenci připojil na jejich stranu a zúčastnil se jejich tažení na Českou Lípu i porážky u Chotovického vrchu. Zajímavé je, že Františku Ujkovi se na rozdíl od většiny vzbouřenců podařilo vyhnout zajetí a dostal se s některými svými druhy zpět ke svému pluku ještě předtím než došlo k uveřejnění stanného práva. Nebyl tudíž stíhán za své činy, protože jeho účast ve vzpouře nebyla nijak dokázána, nicméně popisuje ostražitost svých nadřízených, kteří jeho kompanii drželi velmi zkrátka a zabavili jim všechny zbraně. Ujkův dopis je pak ve finále koncipována jako jakýsi protiválečný protest. Na konci 50. let byl svět bipolarizován a nacházel se poměrně často ve stavu blízkém vypuknutí velké války a sám pan Ujka ve svém dopise píše, že v II. světové válce ztratil syna. Vyjadřuje také naději, že vzpomínkové oslavy u příležitosti 40. výročí vzniku rumburské vzpoury budou především sloužit jako připomínka protiválečného charakteru vzpoury a jako protest proti dalším válečným konfliktům ve světě, především nebezpečí jaderné války.

VII. ZÁVĚR

Hodnocení práce jiných autorů (které bylo v případě této mé práce nutností) nebývá nikdy jednoduché . V případě mého hodnocení pohledu na rumburskou vzpouru v dosavadní vědě a literatuře to platí dvojnásob, protože musím konstatovat, že toto hodnocení je a musí být bohužel z největší části negativní. Reflexe vzpoury v období prvorepublikového státu by se dala označit jedním slovem jako nedostatečná, což se také projevuje při studiu pramenů, kde je znatelný postupný úbytek zájmu v předmnichovském období. Negativa jednostranného posuzování vzpoury jsem se důkladně rozebíral na mnoha místech této práce, dalo by se říct, že se jí doslova táhnou jak červená niť. Historické bádání po r. 1990 zase strádá jednak nedostatečným zájmem o objektivní zhodnocení vzpoury, které stále ještě nebylo dostatečně učiněno, jednak snahou o jednostrannou negaci „ špatného“ komunistického přístupu. Já osobně zastávám názor, že komunistické hodnocení vzpoury bylo nepochybně deformované a ideologicky zneužitě, jak jsem již na mnoha místech práce zmínil, myslím si však, že není možné tento jednostranný přístup zavrhnout. Mému osobnímu hodnocení rumburské vzpoury jsou asi nejbližší prvorepublikové postoje, které zdůrazňovaly existenční a nacionální příčiny snažení rumburských vzbouřenců, přičemž bych s ohledem na výrazné vyčerpání a bezvýchodnost situace nehledal výraznější politické postoje. Myslím si ale současně, že totální odsouzení 40 let socialistického bádání také není na místě a že pro objektivní zhodnocení vzpoury je nutné jej brát v potaz. Podle mého mínění je nutné, aby budoucí pisatelé nezapomínali alespoň okrajově zmínit některé informace tolik přeceňované komunistickým režimem, včetně „ ruské zkušenosti“ Františka Nohy a jeho druhů. Bylo by dobré, aby také zmiňovali, kterak byla rumburská vzpoura deformována minulým režimem a poukázali na konkrétní nedostatky těchto deformací – jinými slovy nelze zapomínat a zapírat to, jakým způsobem se k rumburské vzpouře stavěly dřívější generace. Doufejme, že se budoucí bádání na téma Rumburská vzpoura bude odvíjet tímto směrem a bude spočívat ve snaze o nalezení kompromisu a odmítání jakéhokoliv jednostranného náhledu. Přelom minulého a současného století znamenal jisté znovuoobnovení zájmu o vzpouru, alespoň v měřítku regionálním, a lze doufat, že nadcházející 90. výročí bude znamenat další posun směrem k revizi dosavadních chyb, omylů a mýtů spojených s tímto tématem.

Mé poděkování patří ochotným zaměstnancům následujících institucí, bez jejichž pomoci by práce nevznikla. Jsou to: Národní archiv v Praze, Okresní muzeum v Děčíně, jmenovitě jeho rumburská pobočka, Státní okresní archiv v Děčíně a Vojenský ústřední archiv v Praze.

VIII. POZNÁMKY

- 1) V literatuře se setkáváme s různými variantami tohoto poněmčeného pojmenování navrátilců – heimkeři, hajmkěři, heimkehřeři ad.
- 2) Starší bratr tohoto F. A. Vondrušky, P. Karel Vondruška byl významným plzeňským duchovním, farářem ve Vrchni a také velkým vzdělancem a spisovatelem.
- 3) VONDRUŠKA, F.A.. *Stanko Vodička- vůdce rumburské vzpoury*. Plzeň, 1920.
- 4) VONDRUŠKA, Felix Adam. *Za svobodu (Věnováno památce rumburských mučedníků)*. Plzeň, 1924.
- 5) Pála byl angažovaným příznivcem levice, nejprve byl sociálním demokratem a teprve později se stal komunistou.
- 6) PÁLA, František. *Vzpoua rumburská: Vzpomínky očitého svědka na vzpouru českého zeměbranceckého pluku č. 7 z Plzně v květnu r. 1918, čtyři měsíce před osvobozením českého národa*. Praha , 1920.
- 7) Na F. Pálu později významně odkazují v souvislosti s dílem M. Majerové Sedm hrobů, neboť při jeho napsání sehrál klíčovou roli jako vypravěč a inspirátor.
- 8) FIALA, Jan , *Rumburská vzpoura*, Praha, 1953.
- 9) PICHLÍK, Karel, *Vzpoury navrátilců*, Praha, 1964 .
- 10) ROSŮLEK, J.V. Noha, plukovník zeleného kádru. Praha, 1924.
- 11) MAJEROVÁ, Marie. Sedm hrobů. Praha, 1956.
- 12) MAYER, Vincenc. *Revoluční tradice a vliv VŘSR v dějinách Rumburska* .Rumburk, 1957.
- 13) DĚDEK, Václav. *Po stopách rumburské vzpoury*. Liberec, 1958.
- 14) KOLEKTIV AUTORŮ (V. Mayer a spol.). *Rumburská vzpoura a současnost*. Ústí n. L. 1973.
- 15) KOLEKTIV AUTORŮ, *Rumburk , včera , dnes a zítra*. Rumburk, 1978.
- 16) MYŠKOVÁ, Jana. *Rumburská vzpoura*. Ústí n. L., 1978.
- 17) HORÁK, Jaroslav. *Rumburská vzpoura*. Děčín, 1988.
- 18) MAREK, Jindřich. *Pod císařskou šibenicí. Čeští vojáci na křížovatkách r. 1918*. Cheb, 2005.
- 19) Karel Pichlík (1928- 2001) byl významný český historik, odborník na české a slovenské dějiny 20. Století a dějiny rakousko – uherské armády . Původně (od r. 1947) člen KSČ, jako stoupenec reforem byl však režimem po r. 1968 perzekuován. R. 1977 podepsal prohlášení Charty 77. Ke své profesi se mohl vrátit až po r. 1989.
- 20) PICHLÍK, Karel, *Bojovali proti válce: revoluční boj českých vojáků a námořníků v rakousko-uherské armádě za imperialistické války světa*, Praha 1953.
- 21) PICHLÍK, Karel- VÁVRA, Vlastimil, *Červenobílá a rudá*. Praha, 1967.
- 22) BROFT, Miroslav. *Vojenské dějiny Československa, 2. Díl (1526-1918)*, Praha: Naše Vojsko, 1986.
- 23) Park je dnes označován jako „ Park rumburské vzpoury.“
- 24) ROSŮLEK, po. Cit. [10]

- 25) KAPLICKÝ, Václav. Listy z kronik: Patero povídek ze severních Čech . Praha ,1958.
- 26) PROCHÁZKA, Jiří. Zde zemřeli za mír, chleba a svobodu, In *Kino*, 1964, s. 1.
- 27) PROCHÁZKA, Jiří. Hvězda zvaná Pelyněk. Plzeň, 1986.
- 28) PICHLÍK, Karel, Probojovaná cesta. In *Rudé Právo* 38, 1958, s. 2.
- 29) PICHLÍK, Karel, Bojovali za mír a spravedlnost. 45 let od protiválečné vzpoury v Rumburku. In *Rudé Právo* 1963, č. 138, s. 3.
- 30) HORKA, František, Rumburská vzpoura. In *Rudé Právo* 48, 1968, s. 3 .
- 31) ŠIŠKA , Miroslav. V úterý 21. května 1918. In *Rudé právo* 64 , 1983, s.5.
ŠIŠKA, Miroslav. Vojno, povol, hej rup. In *Rudé právo* 69, 1988, s. 8-9.
- 32) ŠIŠKA, Miroslav. Chtěli porazit válku. In *Tribuna* , 1988, s. 4.
- 33) SCHORNÝ, Jaroslav, Ozvěna října v Rumburku. In *Obrana lidu* XVII., 1958, s. 5.
- 34) KROUPA, Karel. Ve městě revoluční chrpy. In *Obrana lidu* 37, 1983, s.5.
- 35) NIKL, Pavel. Vojenská vzpoura v Rumburku před 65 lety. S tou myšlenkou se vraceli. In *Zemědělské noviny*, 1983, roč. 39, 1983, s.5.
- 36) TICHÝ, Vladimír. Úsvit republiky. Výročí rumburské vzpoury. In *Práce* 34, 1968, s. 4.
- 37) STANISLAV, J.O. Rumburská vzpoura. In *Práce* 37, 1978, s. 9.
- 38) BLECHA, Josef. Jak roztríštěnost přinesla zkázu- Rumburská vzpoura. In *Pravda* 5, 1948, s. 5
- 39) KLASNA, František. Pravdu nelze vymazat. In *Pravda* 27, 1970, s. 3.
- 40) KRYL, Miroslav. Věznění rumburských vzbouřenců v Terezíně. In *SN Průboj* 9, 1978, s. 6.
- 41) NITRA, Josef, Tucet obětí české myšlenky, In *Armádní zápisník* 3, 2001, s. 30- 31 .
- 42) KOUKAL, Pavel . Rumburská vzpoura . In *SD Magazín Ústeckého deníku* 6, 1998, s. 12- 13 .
- 43) REDAKCE SD MAGAZÍNU ÚSTECKÉHO DENÍKU. Největší slavnost české menšiny. In *SD Magazín Ústeckého deníku* 6, 1998, s. 12- 13 .
- 44) REDAKCE SD MAGAZÍNU ÚSTECKÉHO DENÍKU. Pocta novoborským hrdinům. In *SD Magazín Ústeckého deníku* 6, 1998, s. 12- 13 .
- 45) Pro lepší přehlednost je soupis prostudovaných archiválií z fondu MNO VÚA uveden kompletně v seznamu pramenů a literatury.
- 46) Jak jsem již zmínil, tento dar přisuzuje spisovatelka Marie Majerová nikoli československé vládě, ale aktivitě blíže nespecifikovaného podniku.
- 47) OBLASTNÍ MUZEUM V DĚČÍNĚ, POBOČKA RUMBURK, fond Rumburská vzpoura,
12.034/15 , Josef Hrubý: Dnes tomu právě 10 let... (strojopis) .
- 48) OBLASTNÍ MUZEUM V DĚČÍNĚ, POBOČKA RUMBURK, Sbirka školního inspektora Maštálka, RV 44/ f 5 (8), Jan Boček: Rumburská vzpoura.

- 49) OBLASTNÍ MUZEUM V DĚČÍNĚ, POBOČKA RUMBURK, fond Rumburská vzpoura,
12.034/10, Ujka František: Vážení soudruzi- milí kamarádi... (vzpomenutí účastníka vzpoury).

IX. PRAMENY A LITERATURA

I. Prameny nepublikované

Dokumenty z VÚA

Vojenský ústřední archiv Praha, fond MNO, inv.č. 513, kart. 11, Článek z periodika Pražské Pondělí ze dne 7.6.1920.

Vojenský ústřední archiv Praha, fond MNO, inv.č. 513, kart. 11, Dopis policejního prezidia adresovaný Osobní a stížnostní komisi ze dne 18.6.1920.

Vojenský ústřední archiv Praha, fond MNO, inv.č. 513, kart. 11, Ohražení mjr. Flibora proti novinářským zprávám.

Vojenský ústřední archiv Praha, fond MNO, inv.č. 513, kart. 11, Příloha na přihlášce R. Flibora pro MNO.

Vojenský ústřední archiv Praha, fond MNO, inv.č. 513, kart. 11, Reakce mjr. Flibora na žádost tiskového oddělení velitelství čs. 7. Pěší divize o vysvětlení.

Vojenský ústřední archiv Praha, fond MNO, inv.č. 513, kart. 11, Rozhodnutí o projednání věci mjr. Flibora ze strany prezidia MNO.

Vojenský ústřední archiv Praha, fond MNO, inv.č. 513, kart. 11, Výstřižky z časopisů „Právo lidu“ ze dne 21.5.1920 a „Pražské Pondělí“ ze dne 7.6.1920.

Vojenský ústřední archiv Praha, fond MNO, inv.č. 513, kart. 11, Zpráva velitelství territ. Brigády 2. Čs. pěší divize v Plzni

Vojenský ústřední archiv Praha, fond MNO, inv.č. 513, kart. 11, Zpráva Tiskové skupiny policejního prezidia MNO.

Vojenský ústřední archiv, fond MNO, inv.č. 653, kart. 13, Memorandum MNO o vzniku a významu vzpoury.

Vojenský ústřední archiv, fond MNO, inv.č. 653, kart. 13, Rozhodnutí Politické kanceláře MNO o odškodnění rumburských vzbouřenců.

Vojenský ústřední archiv, fond MNO, inv.č. 653, kart. 13, Spis Justičního oddělení k zaujetí stanoviska k žádosti o obnovení procesu někdejších vzbouřenců rumburských a udělení náhrady za utrpěné škody během procesu a žalářování.

Vojenský ústřední archiv, fond MNO, inv.č. 653, kart. 13, Žádost Sdružení rumburských vzbouřenců o přiznání práv.

Vojenský ústřední archiv Praha, fond MNO, inv.č. 2641, kart.86, Nařízení presidia ministerské rady republiky československé presidiím všech ministerstev v otázce postavení památníku u Boru obětem rumburské vzpoury ze dne 4.5.1923.

Vojenský ústřední archiv Praha, fond MNO, inv.č. 2641, kart.86, Usnesení vlády ČSR z 15.6.1923 ve věci postavení pomníku vzbouřencům u Boru.

Vojenský ústřední archiv, fond MNO, inv.č. 3696, kart. 219, Čistopis protokolu o poradě o akci k trvalému zbudování památníku rumburských rebelů ze dne 19.5.1923

Vojenský ústřední archiv, fond MNO, inv.č. 3696, kart. 219, Dopis Kroužku pro postavení pomníku obětem rumburské vzpoury v Boru u České lípy panu poslanci Dubickému.

Vojenský ústřední archiv, fond MNO, inv.č. 3696, kart. 219, Dopis Kroužku pro postavení pomníku obětem rumburské vzpoury v Boru u České Lípy Politickému presidiu MNO s žádostmi pozůstalých o podporu.

Vojenský ústřední archív, fond MNO, inv.č. 3696, kart. 219, Dopis Nejvyššího účetního kontrolního úřadu republiky československé MNO v Praze ve věci stavby „Památníku Odboje“ v Boru ze dne 20.7.1923.

Vojenský ústřední archív, fond MNO, inv.č. 3696, kart. 219, Dopis Velitelství pěšího pluku č. 18 Kroužku pro postavení pomníku... ve věci poskytnutí hudby u příležitosti oslav 5. Výročí vzpoury.

Vojenský ústřední archív, fond MNO, inv.č. 3696, kart. 219, Dotaz J. Froňka ohledně sjezdu bývalé 21. Rakouské divize.

Vojenský ústřední archív, fond MNO, inv.č. 3696, kart. 219, Náčrtek města Nového Boru (Hajdy) s umístěním pomníku padlých hrdinů.

Vojenský ústřední archív, fond MNO, inv.č. 3696, kart. 219, Návrh poslance Jana Dubického na vykoupení místa, na němž byli popraveni a jsou pohřbeni stateční hrdinové tzv. rumburské vzpoury v r. 1918, ze dne 30.5.1922.

Vojenský ústřední archív, fond MNO, inv.č. 3696, kart. 219, Návrh presidia MNO na konkrétní rozdělení finančního daru presidenta republiky pozůstalým po obětech rumburské vzpoury ze dne 26.5.1923.

Vojenský ústřední archív, fond MNO, inv.č. 3696, kart. 219, Návrh Vojenského oddělení presidia MNO na poskytnutí hudby pro oslavy 5. Výročí rumburské vzpoury.

Vojenský ústřední archív, fond MNO, inv.č. 3696, kart. 219, Opis dopisu velitele pěšího pluku č. 18 plukovníka A. Šlesingera Kroužku pro... ze dne 15.2. 1923.

Vojenský ústřední archív, fond MNO, inv.č. 3696, kart. 219, Opis zprávy Vojenské kanceláře presidenta republiky ve věci svěření částky 20000 Kč určené pozůstalým po obětech rumburské vzpoury ministerstva vnitra ze dne 24.5. 1923.

Vojenský ústřední archív, fond MNO, inv.č. 3696, kart. 219, Plakát „Slavnost odhalení pomníku sedmi obětem rumburské vzpoury v Boru u České Lípy“.

Vojenský ústřední archív, fond MNO, inv.č. 3696, kart. 219, Platební rozkaz pro zbudování pomníku obětem rumburské vzpoury.

Vojenský ústřední archív, fond MNO, inv.č. 3696, kart. 219, Potvrzení Předsednictva ministerské rady o převzetí zprávy presidia MNO ve věci památky rumburských rebelů (obsahuje i opis memoranda).

Vojenský ústřední archív, fond MNO, inv.č. 3696, kart. 219, Prosba Kroužku pro... k MNO o finanční pomoc.

Vojenský ústřední archív, fond MNO, inv.č. 3696, kart. 219, Protokol sepsaný o poradě ve věci trvalého zbudování památníku na počest obětí rumburské vzpoury (předběžná verze).

Vojenský ústřední archív, fond MNO, inv.č. 3696, kart. 219, Reakce MNO na dotaz pana Froňka ohledně sjezdu bývalé 21. Rakouské divize.

Vojenský ústřední archív, fond MNO, inv.č. 3696, kart. 219, Schválení návrhu poslance J. Dubického.

Vojenský ústřední archív, fond MNO, inv.č. 3696, kart. 219, Souhlas MNO s vysláním 18. Pěšího pluku k uctění památky rumburských mučedníků ze dne 22.5. 1922.

Vojenský ústřední archív, fond MNO, inv.č. 3696, kart. 219, Souhlas presidia MNO s rozdělením částky 20000 Kč jakožto daru presidenta republiky pozůstalým po obětem rumburské vzpoury ze dne 23.5.1923.

Vojenský ústřední archív, fond MNO, inv.č. 3696, kart. 219, Vyjádření Ministerstva vnitra ke stavbě pomníku rumburských hrdinů ze dne 14.10. 1922.

Vojenský ústřední archív, fond MNO, inv.č. 3696, kart. 219, Výstřižek z časopisu „Národní Politika“ ze dne 23.5. 1923.

Vojenský ústřední archív, fond MNO, inv.č. 3696, kart. 219, Výzva zastupitelského sboru města Domažlic k poslancům.

Vojenský ústřední archív, fond MNO, inv.č. 3696, kart. 219, Zpráva Ministerstva vnitra o stavbě památníku obětem rumburské vzpoury.

Vojenský ústřední archív, fond MNO, inv.č. 3696, kart. 219, Zpráva MNO o usnesení vlády ČSR o vykoupení místa památníku rumburských rebelů ze dne 19.5.1923.

Vojenský ústřední archív, fond MNO, inv.č. 3696, kart. 219, Zpráva Presidia MNO Kroužku... ohledně rozdělení daru presidenta republiky.

Vojenský ústřední archív, fond MNO, inv.č. 3696, kart. 219, Zpráva Presidia MNO o svolání porady ve věci stavby pomníku obětem rumburské vzpoury.

Vojenský ústřední archív, fond MNO, inv.č. 3696, kart. 219, Zpráva Presidia MNO Předsednictvu ministerské rady o vyplacení peněžního daru presidenta republiky obětem rumburské vzpoury.

Vojenský ústřední archív, fond MNO, inv.č. 3696, kart. 219, Zpráva Předsednictva ministerské rady ze dne 19.7.1923 ve věci dalšího postupu ohledně stavby památníku v Novém Boru.

Vojenský ústřední archív, fond MNO, inv.č. 3696, kart. 219, Zpráva Předsednictva ministerské rady ze dne 21.7.1923 adresovaná Presidiu MNO ve věci stavby „Památníku Odboje“ a ODŠKODNĚNÍ RUMBURSKÝCH REBELŮ.

Vojenský ústřední archív, fond MNO, inv.č. 3696, kart. 219, Žádost Kroužku pro... o poskytnutí hudebního doprovodu v podobě 18. Pěšího pluku v Plzni ze 24.5.1923.

Vojenský ústřední archív, fond MNO, inv.č. 3696, kart. 219, Žádost Kroužku.. o vyslání poselstva 18. Pěšího pluku z Plzně.

Vojenský ústřední archív, fond MNO, inv.č. 3696, kart. 219, Žádost menšinového výboru v Rumburku o poskytnutí hudebního doprovodu ze dne 17.5.1922.

Vojenský ústřední archív, fond MNO, inv.č.4123, kart. 254, Analýza a poučení z událostí rumburské vzpoury ze strany MNO.

Vojenský ústřední archív, fond MNO, inv.č.4123, kart. 254, Vyjádření vojenského presidia MNO ke stavbě pomníku F. Nohovi ze dne 7.7.1920.

Prameny rumburské pobočky Okresního muzea Děčín

OBLASTNÍ MUZEUM V DĚČÍNĚ, POBOČKA RUMBURK, fond Rumburská vzpoura, 12.034/2, Vzpomenutí účastníka vzpoury A. Heringa.

OBLASTNÍ MUZEUM V DĚČÍNĚ, POBOČKA RUMBURK, fond Rumburská vzpoura, 12.034/10, Ujka František: Vážení soudruzi- milí kamarádi... (vzpomenutí účastníka vzpoury).

OBLASTNÍ MUZEUM V DĚČÍNĚ, POBOČKA RUMBURK, fond Rumburská vzpoura, 12.034/12, Vzpomenutí účastníka vzpoury J. Veselého.

OBLASTNÍ MUZEUM V DĚČÍNĚ, POBOČKA RUMBURK, fond Rumburská vzpoura, 12.034/15 , Josef Hrubý: Dnes tomu právě 10 let... (strojopis) .

OBLASTNÍ MUZEUM V DĚČÍNĚ, POBOČKA RUMBURK, fond Rumburská vzpoura,

RV 65 KI- 5 (29), Kroužek pro postavení pomníku pamětníkům Rumburské vzpoury (vyhláška).

OBLASTNÍ MUZEUM V DĚČÍNĚ, POBOČKA RUMBURK, Sbirka školního inspektora Maštálka, RV 44/ f 5 (8), Jan Boček: Rumburská vzpoura.

II. Literatura

Odborná literatura

BROFT, Miroslav. *Vojenské dějiny Československa, 2. Díl (1526-1918)*, Praha, 1986. ISBN není.

DĚDEK, Václav. *Po stopách rumburské vzpoury*. Liberec, 1958,ISBN není.

FIALA, Jan , *Rumburská vzpoura*, Praha, 1953. ISBN není.

HORÁK, Jaroslav. *Rumburská vzpoura*. Děčín, 1988. ISBN není.

KOLEKTIV AUTORŮ, *Rumburk , včera , dnes a zítra*. Rumburk, 1978. ISBN není.

KOLEKTIV AUTORŮ (V. Mayer a spol.). *Rumburská vzpoura a současnost*. Ústí n. L. 1973. ISBN není.

MAREK, Jindřich. *Pod císařskou šibenicí. Čeští vojáci na křížovkách r. 1918*. Cheb, 2005. ISBN 80-86808-15-7.

MAYER, Vincenc. *Revoluční tradice a vliv VŘSR v dějinách Rumburska* .Rumburk, 1957. ISBN není.

MYŠKOVÁ, Jana. *Rumburská vzpoura*. Ústí n. L., 1978. ISBN není.

PÁLA, František. *Vzpoura rumburská: Vzpomínky očitého svědka na vzpouru českého zeměbranceckého pluku č. 7 z Plzně v květnu r. 1918, čtyři měsíce před osvobozením českého národa*. Praha , 1920. ISBN není.

PICHLÍK, Karel, *Bojovali proti válce: revoluční boj českých vojáků a námořníků v rakousko-uherské armádě za imperialistické války světa*, Praha 1953. ISBN není.

PICHLÍK , Karel, *Českoslovenští legionáři 1914-1920*, Praha, 1996. ISBN není.

PICHLÍK, Karel, *Vzpoury navrátilců*, Praha, 1964. ISBN není .

PICHLÍK, Karel- VÁVRA, Vlastimil, *Červenobílá a rudá*. Praha, 1967. ISBN není.

STROMKOVÁ, Zdeňka. *Kalendárium k 65. Výročí vzpoury 7. Střeleckého pluku*. Česká Lípa, 1983. ISBN není.

VONDRUŠKA, F.A.. *Stanko Vodička- vůdce rumburské vzpoury*. Plzeň, 1920. ISBN není.

VONDRUŠKA, Felix Adam. *Za svobodu (Věnováno památce rumburských mučedníků)*. Plzeň, 1924. ISBN není.

Beletrie

KAPLICKÝ, Václav. *Listy z kronik: Patero povídek ze severních Čech* . Praha ,1958. ISBN není.

MAJEROVÁ, Marie. Sedm hrobů. Praha, 1956. ISBN není.

PROCHÁZKA, Jiří. Hvězda zvaná Pelyněk. Plzeň, 1986. ISBN není.

ROSŮLEK, J.V. Noha, plukovník zeleného kádru. Praha, 1924. ISBN není.

III. Tisk

Celostátní periodika

BLECHA, Josef. Jak roztržštěnost přinesla zkázu- Rumburská vzpoura. In *Pravda* 5, 1948, s. 5. ISBN/ISSN není.

BERÁNEK, Jindřich. Než přišla svoboda. 45. Výročí rumburské vzpoury. In *Mladá Fronta* 19, 1963, s. 4. ISBN/ISSN není.

BLÍŽE NEZNÁMÝ AUTOR, Jiskry revoluce. In *Rudé Právo* 58, 1978, s. 2. ISBN/ISSN není.

HORKA, František, Rumburská vzpoura. In *Rudé Právo* 48, 1968, s. 3. ISBN/ISSN není.

HORKA, František, Slavná kapitola. K 40. Výročí rumburské vzpoury. In *Mladá Fronta* 14, 1958, s.3. ISBN/ISSN není.

HUDEČEK, Theodor. Bojovali proti vojně. In *Pravda* 40, 1983, s.3. ISBN/ISSN není.

KLASNA, František. Pravdu nelze vymazat. In *Pravda* 27, 1970, s. 3. ISBN/ISSN není.

KROUPA, Karel. Ve městě revoluční chrpy. In *Obrana lidu* 37, 1983, s.5. ISBN/ISSN není.

NIKL, Pavel. Vojenská vzpoura v Rumburku před 65 lety. S tou myšlenkou se vraceli. In *Zemědělské noviny*, 1983, roč. 39, 1983, s.5. ISBN/ISSN není.

NOVÁČEK, Petr. Rumburská vzpoura. In *Zemědělské noviny* XLIV., 1988, s. 3. ISBN/ISSN není.

PICHLÍK, Karel, Bojovali za mír a spravedlnost. 45 let od protiválečné vzpoury v Rumburku. In *Rudé Právo* 1963, č. 138, s. 3. ISBN/ISSN není.

PICHLÍK, Karel, Probojovaná cesta. In *Rudé Právo* 38, 1958, s. 2. ISBN/ISSN není.

SCHORNÝ, Jaroslav, Ozvěna října v Rumburku. In *Obrana lidu* XVII., 1958, s. 5. ISBN/ISSN není.

STANISLAV, J.O. Rumburská vzpoura. In *Práce* 37, 1978, s. 9. ISBN/ISSN není.

SVOBODA, Jaroslav, Cesta bude dlouhá..., In *Hlas revoluce* 26, 1973, s. 2. ISBN/ISSN není.

ŠIŠKA, Miroslav. Chtěli porazit válku. In *Tribuna*, 1988, s. 4. ISBN/ISSN není.

ŠIŠKA, Miroslav. V úterý 21. května 1918. In *Rudé právo* 64, 1983, s.5. ISBN/ISSN není.

ŠIŠKA, Miroslav. Vojno, povol, hej rup. In *Rudé právo* 69, 1988, s. 8-9. ISBN/ISSN není.

TICHÝ, Vladimír. Úsvit republiky. Výročí rumburské vzpoury. In *Práce* 34, 1968, s. 4. ISBN/ISSN není.

TOMÁNEK, Břetislav Jr. Slzy matek. In *Rudé právo* 69, 1988, s. 8. ISBN/ISSN není.

VAŠÁK, Miroslav. Oběť nebyla marná. Ke čtyřicátému výročí rumburské vzpoury. In *Zemědělské noviny* 14, 1958., s. 4. ISBN/ISSN není.

VÁVRA, Vlastimil. Rumburská vzpoura. In *Hlas revoluce* 36, 1983, s. 8. ISBN/ISSN není.

Regionální tisk

KOUKAL, Pavel. Pár dní svobody. In *Liberecký den 11*, 2003, s. 2. ISBN/ISSN není.

KOUKAL, Pavel . Rumburská vzpoura .In *SD Magazín Ústeckého deníku 6*, 1998, s. 12- 13 . ISBN/ISSN není.

KRYL, Miroslav. Věznění rumburských vzbouřenců v Terezíně. In *SN Průboj 9*,1978, s. 6. ISBN/ISSN není.

LORENC, Karel. K 65. výročí Rumburské vojenské vzpoury. Přáli si mír a svobodu.In *SN Průboj14*, 1983, s. 5.. ISBN/ISSN není.

LORENC, Karel. Rumburk: Největší vzpoura v naší zemi na konci 1. světové války.In *SN Průboj 14*, s. 5. ISBN/ISSN není.

NITRA, Josef, Tucet obětí české myšlenky, In *Armádní zápisník 3*, 2001, s. 30- 31 . ISBN/ISSN není.

PROCHÁZKA, Jiří. Zde zemřeli za mír, chleba a svobodu,In *Kino*, 1964, s. 1. ISBN/ISSN není.

REDAKCE SD MAGAZÍNU ÚSTECKÉHO DENÍKU. Největší slavnost české menšiny.In *SD Magazín Ústeckého deníku 6*, 1998, s. 12- 13 . ISBN/ISSN není.

KOUKAL, PAVEL . Rumburská vzpoura .In *SD Magazín Ústeckého deníku 6*, 1998, s. 12- 13 . ISBN/ISSN není.

VALDMAN, Stanislav. *Mocnářství se otřásl*.In *Průboj14*, 1983, s. 5. ISBN/ISSN není.

VÁVRA, Vlastimil. Historie promlouvá živými slovy.In *Jiskra 37*, 1988, s. 5. ISBN/ISSN není.

IV. Film Hvězda zvaná Pelyněk

X. PŘÍLOHY

Vysvětlivky k fotografiím

- 1) - fotografie popravy vůdců vzpoury v Rumburku
- 2) - popravčí četa v Rumburku
- 3) - z natáčení filmu Hvězda zvaná Pelyněk v Rumburku
- 4) - pomník zastřelených hrdinů na lesním hřbitově v Novém Boru
- 5) - pamětní deska popravených v Novém Boru
- 6) - sousoší „Nepokořený“ v rumburském parku
- 7) - památník 3 vůdců vzpoury na místě jejich popravy v Rumburku

Fotografie 1 a 2 pochází ze soukromého archívu paní Richterové, bývalé správkyně rumburského hřbitova. Fotografie 3 je ze soukromého archívu rumburského rodáka pana Ing Huška z Rumburku. Zbylé fotografie pochází z archívu autora.

HRDINOVÉ
RUMBURSKÉ
VÍPOURÝ
* 20. 1. 1918

JAKUB BERNARD
* 25. 11. 1890

JIRI KOVARIK
* 17. 8. 1887

JAKUB NEJDL
* 22. 11. 1899

JAN PELNAR
* 8. 11. 1890

FRANTISEK POUR
* 21. 6. 1897

ANTONIN STASTNY
* 17. 12. 1890

JINDRICH SVEHLA
* 30. 11. 1883

XI. RESUMÉ

World war I. was at this time the biggest conflict in the human history. The costs of human lives were enormous as well the exhaustion of both, civilian population and the army. The situation in the army of Germany and its ally, Austria – Hungary, was also tragic. Especially soldiers of Slavonian nations in Habsburg army were incredibly suffering from pain, chicanery, hunger and long- time war. Following this situation broke out at the territory of Habsburg Empire in the last year of war many military insurrections among the soldiers. In our national history plays an important role among this insurrections the revolt in a small town Rumburk in the northern Bohemia. This revolt was very spontaneous and was a logical consequence of suffering and chicanery of our soldiers from the hands of their German superiors. The soldiers of 7th Shooting regiment situated in Rumburk had just fear that they could be sent to the front at the very short time. They rouse a obedience to their German superior, hetman *Klopfer* and they initiated a direct military insurrection against austrian army. The soldiers occupied almost all important and strategic objects in a town and they also got a favour of civilian population. The rebels decided to move to the heart of Czech countries where they wanted to get a support of other Czech regiments. They achieved some partial successes in smaller battles with austrian troops between towns *Nový Bor* and *Česká Lípa* but in the brave final battle near a place called Chotovice they were defeated. Their insurrection ended here, many hundreds of these soldiers were captured and put in the horrible prison. With main leaders of this revolt were led 2 courts in *Rumburk* and *Nový Bor*. Together 10 young Czech men, 3 in Rumburk and 7 in Nový Bor, were sentenced to death and executed. Since then have been many books and articles written about this rebellion. People in Rumburk and its near surroundings worshiped to the memory of killed rebels and considered this event as an important boundary- stone on our way to the national independence. Unfortunately, communists misused this event and they asserted, that insurrection in Rumburk was direct consequence of October Revolution. The truth is that a few of soldiers involved, namely František Noha from Plzeň, were indeed somehow connected to events of October revolution (they were optionally captured by Russians and after German offensive were „ returned“ by German army to Austria- Hungary). This Bachelor work partially deals with it how communistic ideas in minds of these soldiers were widely overrated by totalitarian regime. I also tried to show in this work, how over time changed the attitude of Czech science and culture to this national event.

